

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: ΜΜΕ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΕΣ: ΑΤΣΑΛΑΚΗ ΑΜΑΛΙΑ - ΔΑΜΟΠΟΥΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΩΝ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΩΝ:

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Επιμέλεια: Παρασκευοπούλου Αγγελική

Α.Μ.: 6204ΜΟ14

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το μέλλον της Ψυχανάλυσης, η μετάδοση και εξάπλωσή της, αποτέλεσε κύριο μέλημα του Φρόυντ, ιδίως όταν οι διανοητικές του δυνάμεις θα τον έχουν εγκαταλείψει και ο ίδιος δε θα είναι πια εν ζωή. Έχοντας έγκαιρα αντιληφθεί ότι αυτό που φέρνει δεν είναι πανάκεια αλλά η πανώλη¹, προσπάθησε με κάθε τρόπο να διαφυλάξει το πνευματικό του γέννημα. Πιστεύοντας ακράδαντα στην επιστημονική αλήθεια της ψυχανάλυσης, τονίζοντας τη θεωρητική της αυτονομία, κατατάσσοντάς την στις φυσικές επιστήμες, και παραμένοντας πάντα υπέρμαχος της άσκησης της ψυχανάλυσης από μη γιατρούς, ο Φρόυντ δεν έπαψε ποτέ να αγωνίζεται για την επιβίωση, μετάδοση και εξάπλωση της ανακάλυψής του.

Συγκεντρώνοντας έναν κύκλο μαθητών και συνεργατών, παραδίδοντας διαλέξεις και συμμετέχοντας σε συζητήσεις και επιστημονικά συνέδρια, τα οποία δεν υπήρξαν πάντοτε ανέφελα, προσπάθησε να πείσει το ευρύ κοινό για την αξία της ψυχανάλυσης και να την προστατεύσει από τα βέλη των επικριτών και τις δυσκολίες και κινδύνους που ο ίδιος έβλεπε να περιζώνουν το δημιούργημά του και να καθιστούν αβέβαιο το μέλλον του.

Ιδρύοντας τη "Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση", ως απαύγασμα των παραπάνω προσπαθειών, προσπάθησε να

δημιουργήσει μια *θεσμική ομπρέλα* που θα απομακρύνει την όποια κατάχρηση στην άσκηση της ψυχανάλυσης και θα την κατοχυρώνει παρέχοντας διδασκαλία του τρόπου με τον οποίο θα πρέπει αυτή να ασκείται και εκπαίδευση στους μελλοντικούς ψυχαναλυτές. Βασικό μέλημά του υπήρξε η καλλιέργεια φιλικών σχέσεων μεταξύ των οπαδών της ψυχανάλυσης στο πλαίσιο της επίσημης αυτής ένωσης, τη δημιουργία της οποίας θεώρησε αναγκαία, αν και νωρίς αντιλήφθηκε ότι *ίσως όλα αυτά που επιθυμούσε να επιτύχει με την ίδρυσή της ήταν περισσότερα από όσα θα μπορούσαν να επιτευχθούν*² αφήνοντας κατ'αυτόν τον τρόπο άλυτα και ανοιχτά ζητήματα και ερωτήματα στις επόμενες γενιές και βάζοντας για πάντα το θεσμικό ζήτημα στο κέντρο της μετάδοσης της ψυχανάλυσης.

---

¹ ΦΡΟΥΝΤ, Οκτάβ Μαννονί, εκδ. Εστία, Αθήνα 1993, σελ.150

² Αυτοβιογραφία, Σ. Φρόντ, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1994, σελ.167

Φρόντ:Τα πρώτα βήματα. Η γέννηση της ψυχανάλυσης

Η ζωή μου δεν έχει ενδιαφέρον εκτός από τη σχέση της με την ψυχανάλυση, δήλωνε ο Σίγκμουντ Φρόντ, και δεν έχουμε παρά να συμφωνήσουμε ότι κάθε απόπειρα διερεύνησης και εξιστόρησης της ανακάλυψης της ψυχανάλυσης μας εμπλέκει σε σημαντικό βαθμό με την αφήγηση της ζωής του επινοητή της. Γεννημένος στις 6 Μαΐου 1856 στο Φράιμπεργκ, μια μικρή πόλη της Μοραβίας, από γονείς εβραίους, και με μια ιδιαίτερη δίψα για γνώση να τον χαρακτηρίζει, βρίσκεται σε ηλικία τεσσάρων ετών στη Βιέννη, συνέπεια της οικονομικής κρίσης που κατέστρεψε το εμπόριο του πατέρα του, Γιάκομπ, και ανάγκασε την οικογένειά του να μεταναστεύσει.

Ανήσυχο πνεύμα καθώς ήταν, ο Φρόντ ήρθε από νωρίς αντιμέτωπος με το ζήτημα του επαγγελματικού του προσανατολισμού. Έντονα επηρεασμένος από την τότε επίκαιρη διδασκαλία του Δαρβίνου καθώς και την ανάγνωση του δοκιμίου *Περί Φύσεως*, που αποδίδεται στον Γκαίτε, ωθείται να ακολουθήσει τον ιατρικό κλάδο. Το 1873 τον βρίσκουμε να σπουδάζει ιατρική, η οποία, με εξαίρεση την ψυχιατρική, δε δείχνει ποτέ να τον συγκινεί ιδιαίτερα. Γίνεται βιολόγος και ειδικεύεται στη μελέτη του νευρικού συστήματος. Το φθινόπωρο του 1885 φτάνει στο Παρίσι για μετεκπαίδευση και για να παρακολουθήσει τη διδασκαλία του Σαρκό (Jean-Martin Charcot), καθηγητή της

νευροπαθολογίας, το όνομα του οποίου ακτινοβολούσε από μακριά και την επιρροή του οποίου ο Φρόνυτ τόνισε πολλές φορές στην εξέλιξή του. Γίνεται δεκτός ως μαθητευόμενος νευρολόγος στο νοσοκομείο Σαλπετριέρ, όπου και θα συναντήσει την υστερία. Παρακολουθεί τα δημόσια μαθήματα που παραδίδει ο Σαρκώ, και εντυπωσιάζεται ιδιαίτερα από τις έρευνες του τελευταίου για το φαινόμενο αυτό. Γίνεται μάρτυρας των υστερικών κρίσεων που προκαλεί ο Σαρκώ στους ασθενείς του μέσω υπνωτιστικής υποβολής, γεγονός που του αποδεικνύει τη γνησιότητα των υστερικών φαινομένων αλλά και τον οδηγεί στη διαπίστωση ότι «αυτά τα τεχνητά προϊόντα παρουσιάζουν τα ίδια χαρακτηριστικά όπως και οι αυθόρμητες προσβολές που προκαλούνται από ψυχικό τραύμα³». Υποθέτει για πρώτη φορά ότι είναι δυνατή η ύπαρξη ισχυρών ψυχικών διαδικασιών οι οποίες παραμένουν κρυμμένες από τη συνείδηση του ανθρώπου. Την περίοδο εκείνη γράφει στη μελλοντική του σύζυγο Μάρτα: «Ο Σαρκώ, ένας από τους σπουδαιότερους γιατρούς και πνεύμα που αγγίζει την ιδιοφυΐα, καταρρίπτει μία προς μία τις αντιλήψεις και τα σχέδιά μου. Μου συμβαίνει να βγαίνω από τα μαθήματά του σα να έβγαινα από τη Νοτρ-Νταμ, γεμάτος καινούριες ιδέες πάνω στην τελειότητα⁴», αποκαλύπτοντας κατ'αυτό τον τρόπο την εκτίμηση και το σεβασμό προς το πρόσωπο του δασκάλου του. Τα αποτελέσματα των ερευνών του

---

³ Αυτοβιογραφία, Σ. Φρόνυτ, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1994, σελ.24

⁴..... Πέρα από το ασυνείδητο, εκδ. Εξάντας, σελ.128

Σαρκώ για την υστερία μπορεί να μην άντεξαν στη δοκιμασία του χρόνου, έδωσαν όμως στο νεαρό τότε Φρόυντ το έναυσμα να συνεχίσει το διάλογο μαζί της.

Το 1886 εγκαθίσταται ως νευρολόγος στη Βιέννη με το θεραπευτικό του «οπλοστάσιο» να περιλαμβάνει δύο όπλα: την ηλεκτροθεραπεία και τον υπνωτισμό. Ως προς την πρώτη αναγκάστηκε να την εγκαταλείψει νωρίς καθώς αντιλήφθηκε ότι τίποτε σημαντικό δεν είχε να του προσφέρει στη θεραπεία των συμπτωμάτων των νευρικών παθήσεων. Η ύπνωση, αντιθέτως, φάνηκε να τον ενδιαφέρει περισσότερο καθώς έβλεπε ότι επέφερε αποτελέσματα. Ο ίδιος μάλιστα είχε δει στο Παρίσι να χρησιμοποιείται χωρίς ενδοιασμούς η υποβολή υπό ύπνωση, και επιπλέον είχε ενημερωθεί για τη δημιουργία μιας σχολής στο Νανσί, που χρησιμοποιούσε με επιτυχία την υποβολή ως θεραπευτικό μέσο. Αποτέλεσε, συνεπώς, -την περίοδο εκείνη- τη βασική θεραπευτική του μέθοδο. Προκαλώντας στους ασθενείς του συμπτώματα και εξαφανίζοντάς τα στη συνέχεια στόχευε στον προσδιορισμό μέσω της ύπνωσης της οφειλόμενης σε οργανική βλάβη εκδήλωσης της υστερίας. Όμως ο Φρόυντ προχώρησε και σε μια διαφορετική χρήση του υπνωτισμού. Από νωρίς ενδιαφέρθηκε για τα αίτια και τη σημασία των υστερικών συμπτωμάτων και άρχισε να χρησιμοποιεί την ύπνωση προς αυτή την κατεύθυνση. Στο σημείο αυτό η συνάντησή του με τον Βιεννέζο γιατρό και κατόπιν στενό φίλο, Γιόζεφ Μπρόυερ (Josef Breuer), στάθηκε καθοριστικής σημασίας. Οι

παρατηρήσεις του Μπρόουερ σχετικά με την περίπτωση υστερίας μιας νεαρής γυναίκας θεωρήθηκαν εξαιρετικής σημασίας από τον Φρόυντ και τον ώθησαν να ενδιαφερθεί λεπτομερώς για τη συγκεκριμένη περίπτωση. Ο Μπρόουερ ανακοινώνει στον Φρόυντ τα ευρήματά του και τη θεραπευτική μέθοδο που χρησιμοποίησε προκειμένου να θεραπεύσει τη νεαρή υστερική που έμεινε γνωστή με το όνομα Άννα Ο. Επρόκειτο για ένα εικοσάχρονο κορίτσι με σπουδαία μόρφωση και ισχυρή προσωπικότητα που η υστερία την είχε σχεδόν παραλύσει. Θέτοντας ως στόχο την άρση των συμπτωμάτων της αρρώστιας, υπνώτιζε την ασθενή και την έβαζε να ξαναγυρίσει στην ψυχική κατάσταση όπου το σύμπτωμα είχε πρωτοεμφανιστεί. Αναμνήσεις και ιδέες, που μέχρι τότε δεν είχαν καταφέρει να φτάσουν στη συνείδηση της ασθενούς, άρχισαν να εμφανίζονται. Τα συμπτώματά της εξαφανίζονταν όταν η ίδια ανακάλυπτε υπό το καθεστώς της ύπνωσης την προέλευση ή την εξήγησή τους. Ονόμασε τη μέθοδό του καθαρτική, μιας και ο στόχος της ήταν η, μέσω της ύπνωσης, κάθαρση του ασθενούς από τις τραυματικές αναμνήσεις. Η μέθοδος αυτή είχε ως αποτέλεσμα να απαλλαγεί η ασθενής από τα συμπτώματά της, ωστόσο η μυστικότητα του Μπρόουερ για την τελική φάση της υπνωτιστικής θεραπείας και η άρνησή του να προβεί στη δημόσια ανακοίνωση μιας, κατά τον Φρόυντ, ανεκτίμητης για την επιστήμη ανακάλυψης, τον προβλημάτισαν σχετικά με την αποτελεσματικότητα της συγκεκριμένης μεθόδου. Ο Φρόυντ

οδηγείται στη σταδιακή απομάκρυνση από τη μέθοδο της ύπνωσης. Έχει ήδη έρθει αντιμέτωπος με τα μειονεκτήματα της συγκεκριμένης μεθόδου την οποία θεωρεί ένα όχι σταθερό και μάλλον μυστικιστικό βοηθητικό μέσο⁵, που δεν δείχνει να εστιάζει στην προέλευση των συμπτωμάτων της αρρώστιας. Είναι μέθοδος που δύσκολα μπορεί να εφαρμοστεί σε μεγάλο αριθμό ατόμων, μιας και είναι αρκετοί οι νευρωτικοί που δεν μπορούν να υπνωτιστούν και επιπλέον η κατάσταση της ύπνωσης δεν επιτρέπει στο γιατρό να παρακολουθήσει το παιχνίδι των ψυχικών διαδικασιών (δυνάμεων), το ψυχικό εκείνο υλικό που σε κατάσταση ύπνωσης δεν μπορεί να διερευνηθεί. Εγκαταλείπει την ύπνωση και επιφέρει μεταβολές στην καθαρτική μέθοδο του Μπρόουερ. Αρχικά διαχωρίζει τη θεραπευτική του τεχνική, ενώ στη συνέχεια προχωρά σε νέα συμπεράσματα. Οι βάσεις για τη γέννηση της ψυχανάλυσης έχουν πια τεθεί. Η ιστορία της ξεκινά με την εγκατάλειψη του υπνωτισμού από τον Φρόυντ και θα επιφέρει την απόσταση και τη ρήξη στη σχέση των δύο ανδρών. Ο ίδιος ο Φρόυντ παραδέχεται ότι η ανάπτυξη της ψυχανάλυσης του στοίχισε τη φιλία αυτή. Δεν ήταν εύκολο για αυτόν να πληρώσει αυτό το τίμημα, αλλά ήταν αναπόφευκτο⁶.

---

⁵ Μελέτες για την ψυχανάλυση, Σ.Φρόυντ, εκδ.Επίκουρος, Αθήνα 1979, σελ.72

⁶ Αυτοβιογραφία, Σ.Φρόυντ, εκδ.Επίκουρος, σελ.33

Η ψυχαναλυτική μέθοδος του Φρόυντ

Μολονότι ο Φρόυντ εγκατέλειψε τη μέθοδο της ύπνωσης και τροποποίησε την τεχνική του, δεν έπαψε ποτέ να θεωρεί ότι η ψυχανάλυση φέρει εντός της τη μέθοδο αυτή. Ήταν η εγκατάλειψη της ύπνωσης και της υποβολής που τον οδήγησαν στην ανακάλυψη της μεθόδου του *ελεύθερου συνειρμού*, ο οποίος αποτέλεσε το θεμελιώδη κανόνα της ψυχανάλυσης. Ήδη η ασθενής του Μπρόυερ, Άννα Ο., είχε δώσει στη θεραπεία το όνομα "talking cure", καθώς ήταν μετά την αφήγηση μιας σειράς φαντασιώσεών της που ένιωθε να απελευθερώνεται. Όμως ο Φρόυντ, που ενδιαφερόταν για τα αίτια των συμπτωμάτων, αναζήτησε τη μέθοδο που θα του επέτρεπε να διερευνήσει το ψυχικό εκείνο υλικό το οποίο η μέθοδος της ύπνωσης δεν άφηνε να βγει στην επιφάνεια με συνέπεια τα θεραπευτικά της αποτελέσματα να μην παρουσιάζουν καμιά διάρκεια. Θυμήθηκε τότε τον Μπερνέμ (Bernheim) και τα πειράματα τα οποία είχε παρακολουθήσει κατά την παραμονή του στο Νανσί το καλοκαίρι του 1889. Ο Μπερνέμ, όταν ο υπνωτισμένος ξυπνούσε και παρόλο που φαινόταν να μη θυμάται τίποτα από τα όσα είχαν συμβεί κατά τη διάρκεια της ύπνωσης, τον καλούσε να θυμηθεί, διαβεβαιώνοντάς τον ότι γνωρίζει τα πάντα. Τοποθετούσε το χέρι του στο μέτωπό του και του ζητούσε να μιλήσουν γι αυτά. Πράγματι, οι αναμνήσεις δεν είχαν χαθεί, αντιθέτως, άρχιζαν να

επανέρχονται στη συνείδηση. Ο Φρόντ αρχίζει να πείθεται σχετικά με τη δυνατότητα ύπαρξης ισχυρών ψυχικών διαδικασιών που καταφέρνουν να ξεφεύγουν από τη συνείδηση και αποφασίζει να εφαρμόσει τη μέθοδο αυτή και στους δικούς του ασθενείς, υποθέτοντας ότι κι αυτοί θα πρέπει να «ξέρουν» όλα εκείνα που διαφορετικά μόνο ο υπνωτισμός κάνει προσιτά. Δεν είχε παρά να τους ακούσει. Οι ασθενείς ξάπλωναν σε ένα ανάκλιτρο ενώ ο ίδιος καθόταν στο πίσω μέρος για να τους βλέπει χωρίς εκείνος να φαίνεται, ελαχιστοποιώντας κατ' αυτόν τον τρόπο την απόσπαση της προσοχής τους και ενισχύοντας την αυθόρμητη έκφραση. Υποβάλλοντας ερωτήσεις ή τοποθετώντας το χέρι στο μέτωπο του ασθενούς, και διαβεβαιώνοντας ότι η πρώτη σκέψη που θα έρθει στο μυαλό είναι η σωστή, προσπάθησε να επαναφέρει στη μνήμη των ασθενών τις σημαντικές αναμνήσεις. Δεν έμεινε απόλυτα ικανοποιημένος από τις τεχνικές αυτές. Την κατάσταση επρόκειτο να οδηγήσει στο σωστό δρόμο μια ασθενής του Φρόντ, η κυρία Έμμου φον Ν.. Η ασθενής αυτή, κάθε φορά που διηγούνταν γεγονότα τα οποία την τάραζαν, ζητούσε έντονα από το θεραπευτή της να μην κινείται, να μη μιλάει και να μην την αγγίζει, αποκαλύπτοντας κατ' αυτόν τον τρόπο ότι οι συνειρμοί είναι πολύ πιο ελεύθεροι όταν ο ασθενής δεν διακόπτεται αλλά αντίθετα αφήνεται ελεύθερος να αφηγηθεί την προσωπική του ιστορία. Οι **ελεύθεροι συνειρμοί** είχαν γεννηθεί. Ο Φρόντ, δεν προτιρέπει πια τους ασθενείς του

να μιλήσουν για ένα ορισμένο θέμα. Τους ζητά να αφεθούν ελεύθεροι και να του αφηγηθούν με κάθε λεπτομέρεια το ιστορικό της αρρώστιας τους. Να αναφέρουν οτιδήποτε τους έρχεται στο νου, ακόμα κι αν αυτό τους φαίνεται άσχετο ή ασήμαντο, και να μην αποκρύψουν σκέψεις και ιδέες οι οποίες μπορεί να θεωρούνται ντροπιαστικές ή οδυνηρές. Ελπίζει ότι με τον τρόπο αυτό θα ξαναβρεθούν οι ξεχασμένες αναμνήσεις που τόσο πολύ θεωρεί ότι ευθύνονται για τη δημιουργία των ενοχλητικών συμπτωμάτων. Θα πρέπει βέβαια να λάβουμε υπόψη μας ότι ο ελεύθερος συνειρμός δεν είναι και τόσο ελεύθερος. Αποδεικνύεται ότι με μεγάλη δυσκολία οι ασθενείς μιλούν ελεύθερα και ότι το ξεχασμένο ψυχικό υλικό δύσκολα επανέρχεται στη συνείδηση καθώς είναι πολλές οι αντιστάσεις που θα πρέπει να ξεπεραστούν. **Αντιστάσεις** που προβάλλουν οι ασθενείς και οι οποίες γίνονται ολοένα και εντονότερες κάθε φορά που μια ανάμνηση πλησιάζει να βγει στην επιφάνεια. Ο Φρόυντ έκρινε ότι ο μόνος τρόπος για να αποκατασταθεί η υγεία είναι η άρση αυτών των αντιστάσεων και θεώρησε ότι οι δυνάμεις που προκάλεσαν την αντίσταση και δεν επέτρεψαν τη συνειδητοποίηση των λησμονημένων αναμνήσεων θα πρέπει κάποτε να προκάλεσαν αυτή τη λήθη και να οδήγησαν στην **απόθεση** των παθογόνων βιωμάτων από τη συνείδηση. Ποιές είναι όμως οι δυνάμεις αυτές; Οι αφηγήσεις των ασθενών, και κυρίως η εντεινόμενη εμπειρία και εμβάθυνση στο αντικείμενο της μελέτης του, οδηγούν τον Φρόυντ στην

επιβεβαίωση ότι τα συμπτώματα που εμφανίζονται ανάγονται σε διαταραχές της ερωτικής ζωής και ότι οι δυνάμεις που επιδρούν στη δημιουργία τους είναι **σεξουαλικής φύσης**. Στις *Μελέτες περί υστερίας* είχε ήδη τεθεί το ζήτημα της σεξουαλικότητας και αναγνωριζόταν ότι οι λησμονημένες αναμνήσεις είναι σεξουαλικές, είναι όμως αργότερα που η σεξουαλικότητα θα καταστεί ζήτημα κεντρικής σημασίας.

Ο Φρόυντ αρχίζει να διερευνά τη σεξουαλική ζωή των ασθενών του, οι οποίοι και δε διευκόλυναν πάντοτε το έργο του. Δεν είναι πρόθυμοι να μιλούν για τη σεξουαλική τους δραστηριότητα και κάνουν ό,τι μπορούν για να αποκρύπτουν οτιδήποτε σχετίζεται μ'αυτήν. Ο ίδιος παρατηρεί ότι «οι άνθρωποι δεν είναι καθόλου ειλικρινείς σ'αυτά τα πράγματα. Δεν δείχνουν ελεύθερα τη σεξουαλικότητά τους, παρά φοράνε ένα χοντρό πανωφόρι, υφασμένο με ψέματα, για να κουκουλωθούν, λες κι έχει κακόν καιρό στον κόσμο της σεξουαλικότητας. Και δεν έχουν άδικο, ο ήλιος και ο αέρας στον πολιτισμό μας δεν είναι καθόλου ευνοϊκοί για τη σεξουαλική δραστηριότητα⁷». Όταν, όμως, κατάφεραν να ξεπεράσουν την αναστολή τους, άρχιζαν να περιγράφουν ιστορίες που όλες αποκάλυπταν σοβαρές παραβιάσεις της σεξουαλικής λειτουργίας. Αφηγούμενοι τα γεγονότα της ζωής τους, φτάνοντας και σε παλαιές περιόδους αλλά κυρίως στα πρώτα χρόνια της παιδικής τους ηλικίας, οι ασθενείς του περιέγραφαν σκηνές που ως περιεχόμενο είχαν τη σεξουαλική

αποπλάνησή τους από ένα ενήλικο άτομο. Στις γυναίκες, το ρόλο αυτό διαδραμάτιζε σχεδόν πάντοτε ο πατέρας. Τα παραπάνω οδηγούν τον Φρόντ στη διαμόρφωση της **θεωρίας του τραύματος**, την πεποίθηση δηλαδή ότι οι νευρωτικοί έχουν υποστεί στην παιδική τους ηλικία κάποιο τραύμα που προκλήθηκε από πραγματικές προσπάθειες σεξουαλικής αποπλάνησης και ότι είναι η ανάμνηση αυτού του τραύματος που δημιουργεί τη νεύρωση. Αντιλήφθηκε έγκαιρα ότι επρόκειτο για πλάνη και ότι η αποπλάνηση αυτή δεν έχει πραγματικά συμβεί. Επρόκειτο για **φαντασιώσεις** που είχαν επινοηθεί από τους ασθενείς του. Τα συμπτώματα, συνεπώς, δε συνδέονται με πραγματικά βιώματα αλλά με *φαντασιώσεις που εκπληρώνουν επιθυμίες*. Από τη θεωρία του τραύματος δεν παραιτήθηκε εντελώς. Κατά δήλωσή του «*ξεπέρασα τη θεωρία του τραύματος αλλά όμως δεν την εγκατέλειψα. Αυτό σημαίνει ότι δεν την θεωρώ, σήμερα, εσφαλμένη αλλά ελλιπή*⁸. Ο δρόμος για την παιδική σεξουαλικότητα και την ανακάλυψη του οιδιπόδειου συμπλέγματος είχε ανοίξει.

Μια ολοκληρωμένη αναλυτική εργασία θα πρέπει να φτάνει μέχρι την εφηβεία και την πρώιμη παιδική ηλικία προκειμένου να βρει τα συμβάντα που υπήρξαν καθοριστικά για την εκδήλωση της αρρώστιας. Συνειδητοποιώντας τις λησμονημένες αναμνήσεις που κρύβονται πίσω από τα βιώματα της παιδικής ηλικίας, θα βρούμε τη δύναμη να άρουμε τα

---

⁷ Σ. Φρόντ, Μελέτες για την ψυχανάλυση, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1979, σελ. 95

⁸ Οκτάβ Μαννονί, ΦΡΟΥΝΤ, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1993, σελ. 90

συμπτώματα. Οι λησμονημένες αυτές αναμνήσεις είναι οι απωθημένες παιδικές επιθυμίες που στη βάση τους δεν είναι παρά σεξουαλικές. Με τη θεωρία του περί **παιδικής σεξουαλικότητας** ο Φρόυντ ήρθε αντιμέτωπος με μια από τις ισχυρότερες παροκαταλήψεις, αυτή της παιδικής αθωότητας, που ήθελε την παιδική ηλικία απαλλαγμένη από οποιαδήποτε σεξουαλική ορμή. Εκείνος, αντίθετα, υποστηρίζει ότι το παιδί γεννιέται με σεξουαλικές ορμές και δραστηριότητες που θα καθορίσουν τη μετέπειτα σεξουαλική του δραστηριότητα ως ενηλίκου. Αρχικά είναι ανεξάρτητες από τη λειτουργία της αναπαραγωγής και προκαλούν διάφορα είδη ηδονικών αισθημάτων. Κύρια πηγή της παιδικής σεξουαλικής ηδονής είναι η κατάλληλη διέγερση ορισμένων, ιδιαίτερα ευερέθιστων, μερών του σώματος....Χαρακτηρίζουμε την πρώτη φάση της παιδικής σεξουαλικής ζωής φάση του αυτοερωτισμού επειδή η ικανοποίηση αναζητείται (και βρίσκεται) στο ίδιο το σώμα του παιδιού...Παράλληλα εκδηλώνονται πολύ νωρίς στο παιδί κι εκείνα τα ορμικά στοιχεία της σεξουαλικής ηδονής που προϋποθέτουν ένα ξένο άτομο σαν αντικείμενο⁹. Ο αυτοερωτισμός υποχωρεί όταν πραγματοποιηθεί η εκλογή του αντικειμένου. Ο Φρόυντ εστιάζει το ενδιαφέρον του σ'αυτή την αρχική εκλογή αντικειμένου του παιδιού υποστηρίζοντας ότι αυτή στρέφεται προς τα άτομα που το φροντίζουν, που είναι συνήθως οι γονείς. Άμεσες παρατηρήσεις σε παιδιά αλλά και

---

⁹ Σ. Φρόυντ, Μελέτες για την ψυχανάλυση, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1979, σελ. 99,100

η μετέπειτα αναλυτική διερεύνηση των ενηλίκων αποδεικνύουν τη σεξουαλικότητα που ενυπάρχει στις σχέσεις των παιδιών προς τους γονείς τους. Είναι τότε που εγκαθιδρύεται η σχέση του **οιδιπόδειου συμπλέγματος**. Το παιδί χρησιμοποιεί ως αντικείμενο των ερωτικών του επιθυμιών τον έναν κυρίως από τους δυο γονείς. Το αγόρι επιθυμεί να πάρει τη θέση του πατέρα και συγκεντρώνει τις σεξουαλικές του επιθυμίες στο πρόσωπο της μητέρας, ενώ το κορίτσι, με ανάλογο τρόπο, επιθυμεί να πάρει τη θέση της μητέρας στρέφοντας προς τον πατέρα τη σεξουαλική του επιθυμία. Ανακάλυψα στον εαυτό μου, όπως σχεδόν και σε όλες τις περιπτώσεις, ερωτικά συναισθήματα προς τη μητέρα μου και ζήλιας προς τον πατέρα μου, συναισθήματα που συναντάμε νομίζω στην πρώτη παιδική ηλικία¹⁰ έγραφε μεταξύ άλλων ο Φρόυντ στην επιστολή της 15.10.1897 προς το φίλο του Fliess, ένα χρόνο σχεδόν μετά το θάνατο του πατέρα του, βάζοντας κατ'αυτό τον τρόπο το οιδιπόδειο σύμπλεγμα στον πυρήνα κάθε νευρωτικού συμπτώματος αλλά και τοποθετώντας τον Fliess στη θέση του τρίτου στον οποίο θα εμπιστευτεί πολλές από τις σκέψεις του και τα στοιχεία της αυτοανάλυσής του. Η **πρώτη ανάλυση**, που θα αποτελούσε το πρότυπο για όλες τις άλλες, είχε λάβει χώρα. Η αλληλογραφία μεταξύ των δύο ανδρών θα στηρίξει τον Φρόυντ και θα τον βοηθήσει να συνεχίσει το έργο του. Ο Fliess

---

¹⁰ Οκτάβ Μαννονί, ΦΡΟΥΝΤ, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1993, σελ. 56

είναι εκεί για να "ακούσει" και να μοιραστεί μαζί του τις σκέψεις, τις ιδέες του και οτιδήποτε προκύπτει μέσα από την κλινική του δραστηριότητα. Είναι ο "άλλος του εαυτός", όπως ο ίδιος ο Φρόυντ τον αποκαλεί, και είναι από τα πρώτα χρόνια της φιλίας τους που θα γίνει εμφανής ο θαυμασμός του προς το πρόσωπο του Fliess, θαυμασμός που σύντομα θα μετατραπεί σε μια ολοκληρωτική ταύτιση και θα εμπλέξει τους δύο άνδρες σε μια **μεταβιβαστική σχέση**, έστω κι αν αυτή δεν αναγνωρίζεται ακόμα ως τέτοια. Ο Φρόυντ θα κάνει την προσωπική του ανάλυση με τον Fliess. Ανάλυση άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάλυση των ασθενών του. Είναι αυτή που θα τον φέρει αντιμέτωπο με το φαινόμενο της μεταβίβασης και θα τον οδηγήσει στην οριστική απομάκρυνση από τον Fliess. Χαρακτηριστική είναι η επιστολή της 7^{ης} Ιουλίου του 1897 στην οποία γράφει: *Συνεχίζω να αγνοώ τί ακριβώς μου συνέβη. Κάτι που προέρχεται από την άβυσσο της προσωπικής μου νεύρωσης ανέκοψε την πρόοδό μου στην κατανόηση των νευρώσεων κι εσύ έπαιξες κάπου ένα ρόλο. Η αδυναμία που έχω να γράψω μοιάζει να έχει σαν στόχο την παρεμπόδιση των σχέσεών μας. Για όλα αυτά δεν έχω καμιά απόδειξη. Είναι περισσότερο εντυπώσεις, εντελώς ασαφείς. Η ζέστη και η υπερκόπωση σίγουρα παίζουν κάποιο ρόλο σε όλα αυτά.*¹¹

Στην τελειοποίηση της αρχικής αυτής ανάλυσης σημαντικό

---

¹¹ Οκτάβ Μαννονί, ΦΡΟΥΝΤ, εκδ. Εστία, Αθήνα, 1993, σελ. 53

ρόλο θα παίξει η ανάλυση των ονείρων. Τα όνειρα έχουν ήδη κάνει την εμφάνισή τους στις αφηγήσεις των ασθενών του Φρόυντ κατά τη διαδικασία των ελεύθερων συνειρμών. Ήδη από το 1895, δύο μόλις μήνες πριν κυκλοφορήσουν οι *Μελέτες περί υστερίας*, είχε ενδιαφερθεί για τα προσωπικά του όνειρα, μολονότι δεν ήταν ακόμα σε θέση να τα κατανοήσει πλήρως. Είναι με το θάνατο του πατέρα του στις 23 Οκτωβρίου 1896 που θα προβεί στην ανάλυση των ονείρων του, ξεκινώντας κατ'αυτόν τον τρόπο την αυτοανάλυσή του. Πολλά από τα όνειρα αυτά θα αποτελέσουν το υλικό για το ουσιαστικό έργο που θα δημοσιεύσει το 1900 με τίτλο ***Η ερμηνεία των ονείρων***. Από τη μια, εκλαμβάνει το όνειρο ως ένα φαινόμενο της κανονικής ψυχικής ζωής το οποίο αφορά κάθε υγιή άνθρωπο και μπορεί να φανεί πολύτιμο στην κατανόηση των παθολογικών φαινομένων. Η ψυχανάλυση δεν περιορίζεται πια στην παθολογία. Από την άλλη, το όνειρο μπορεί να αποκωδικοποιηθεί όπως κι ένα νευρωτικό σύμπτωμα. Μέσα από τους ελεύθερους συνειρμούς του ονειρευόμενου ο Φρόυντ συλλαμβάνει τις λανθάνουσες ονειρικές ιδέες, που περιέχουν και το νόημα του ονείρου, οι οποίες έχουν «μεταγραφεί» στο έκδηλο περιεχόμενό του. Μεταξύ των λανθανουσών ιδεών υπάρχει μία που ξεχωρίζει. Πρόκειται για μια επιθυμία, που έχει τις ρίζες της στην παιδική ηλικία, η οποία είναι υπεύθυνη για την παραγωγή του ονείρου και δεν έχει καταφέρει να φτάσει στη συνείδηση του ονειρευόμενου. Το όνειρο αποτελεί μια

εκπλήρωση της επιθυμίας αυτής. Τα όνειρα μπορεί να παρουσιάζουν ένα ακατανόητο περιεχόμενο, καθώς το αρχικό «σενάριό» τους υφίσταται πάντοτε διαστρέβλωση. Η διαστρέβλωση είναι το έργο αμυντικών δυνάμεων, οι οποίες εμποδίζουν τις απωθημένες επιθυμίες του ασυνειδήτου να φτάσουν στη συνείδηση όσο το άτομο είναι ξύπνιο. Οι δυνάμεις αυτές παραμένουν ισχυρές και κατά τον ύπνο, επιβάλλοντας στις επιθυμίες μια μεταμφίεση, που τις κρύβει. Πρόκειται για την ίδια διεργασία που έχει περιγραφεί για τον σχηματισμό των υστερικών συμπτωμάτων, και είναι η ίδια διαμάχη ανάμεσα σε αντιτιθέμενες ψυχικές δυνάμεις που συμμετέχει στο σχηματισμό τόσο των ονείρων όσο και των συμπτωμάτων. Η ανάλυση του ονείρου θα αποτελέσει τη βασιλική οδό προς τη γνώση του ασυνειδήτου, θα επιτρέψει να φτάσουμε στην ασυνείδητη σκέψη, η οποία μέχρι τότε δεν μας ήταν προσιτή. Με την *Ερμηνεία των ονείρων* το ασυνείδητο αποκαλύπτεται και τίθενται στέρεα οι βάσεις της ψυχανάλυσης. Η ανακάλυψη του νοήματος των ονείρων μας έκανε να αντιληφθούμε την ύπαρξη δύο διαδικασιών, μιας πρωτογενούς και μιας δευτερογενούς, κυρίως, όμως, ότι η πρωτογενής διαδικασία είναι στην υπηρεσία της ασυνείδητης επιθυμίας.

Έτσι, με τα ευρήματα αυτά (όνειρα, νευρωτικά συμπτώματα), και, προσθέτοντας αμέσως μετά τη δημοσίευση της *Ερμηνείας των ονείρων* τα δύο σημαντικά έργα *Ψυχοπαθολογία της καθημερινής ζωής* και το *Λογοπαίγνιο*, ο Φρόυντ διαμορφώνει

μια πρώτη συνεκτική θεωρία για την οργάνωση του ψυχικού οργάνου που αποτελείται από το Συνειδητό, το Προσυνειδητό και το Ασυνείδητο. Με βάση αυτά τα στοιχεία της οργάνωσης θα επεξεργαστεί την ψυχοδυναμική λειτουργία των παθολογικών καταστάσεων (νευρώσεων, ψυχονευρώσεων κλπ), κι έτσι θα δημιουργηθεί το πλαίσιο κατανόησης και της κανονικής ζωής και των στοιχείων της παθολογικής απόκλισης. Αναπτύσσοντας και έργα πιο κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος όπως το *Τοτέμ και ταμπού*, επεκτείνει την αξία της θεωρίας του και σε φαινόμενα της κοινωνίας και της κουλτούρας. Ο Φρόυντ από το 1920 συμπληρώνει την θεωρία του περί της λειτουργίας του ψυχικού οργάνου. Παρομοιάζει τον μηχανισμό που εκτελεί τις ψυχικές λειτουργίες με ένα όργανο που αποτελείται από πολλά κομμάτια, τα οποία ονομάζει *αρχές* και είναι: το Εκείνο ή Αυτό, το Εγώ και το Υπερεγώ. Οι ασυνείδητες διαδικασίες δρουν μέσα στις τρεις αυτές αρχές. Το Εκείνο λειτουργεί στο βαθύτερο, το κυρίως ψυχικό στρώμα του ψυχικού «χώρου». Είναι ο χώρος όπου συγκεντρώνονται οι ενορμητικές ανάγκες, ενώ το Εγώ, που εμπεριέχει κι αυτό ασυνείδητα στοιχεία, επιτρέπει στο υποκείμενο να συνδιαλέγεται με την πραγματικότητα και να αντιμετωπίζει τις συγκρούσεις που παράγονται από την ύπαρξη ασυνείδητων επιθυμιών και μη ελεγχόμενων εξωτερικών συνθηκών. Το τρίτο πεδίο, το Υπερεγώ, είναι ο κληρονόμος των ψυχικών δυναμικών της οιδιπόδειας φάσης όπου απαγορεύσεις, δέοντα

κλπ, βρίσκονται πάντοτε εν ενεργεία κι έτσι αποτελούν μια ασυνείδητη πηγή ενοχών και ντροπής. Με αυτά τα δομικά στοιχεία των δύο τοπικών θεωριών του Φρόυντ και μαζί με την περιγραφή των δυναμικών στις σχέσεις των διαφόρων στοιχείων και της οικονομίας των λειτουργιών τους, η θεωρία απέκτησε νέα πληρότητα και συνοχή στην οποία προσετέθη και η μελέτη της χρονικής αναπτυξιακής πορείας από το αβοήθητο βρέφος στον ώριμο ενήλικο. Ο Φρόυντ, μέχρι το θάνατό του, δε σταμάτησε να βελτιώνει διάφορες απόψεις της θεωρίας του ή και πάλι να διορθώνει προγενέστερα λάθη και αβλεψίες.

**Οι μαθητές και συνεργάτες του Φρόυντ: από τα χρόνια της
απομόνωσης στη δημιουργία της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής
Ένωσης**

Η ερμηνεία των ονείρων ήταν το στήριγμα που βοήθησε τον Φρόυντ να συνεχίσει το έργο του στα δύσκολα πρώτα χρόνια της ψυχανάλυσης. Μπορεί το βιβλίο του, *Η ερμηνεία των ονείρων*, να μην πούλησε παρά ελάχιστα αντίτυπα, ο ίδιος όμως επέμεινε, αντλώντας δύναμη και κουράγιο από τη διαρκή επιβεβαίωση της σημασίας της ανάλυσης των ονείρων στην κατανόηση της νεύρωσης. Την περίοδο εκείνη, τα δέκα χρόνια που έζησε στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και στην αρχή του 20ου, ο Φρόυντ βρίσκεται σε πνευματική απομόνωση, μια λαμπρή απομόνωση (*splendid isolation*) όπως θα τη χαρακτηρίσει ο ίδιος χρόνια αργότερα. Ορισμένες διαλέξεις που έδωσε στη Βιέννη δεν έτυχαν καλής υποδοχής καθώς η ανάδειξη του σεξουαλικού παράγοντα ως αιτίας των νευρώσεων δημιουργούσε σοβαρές αντιστάσεις και δύσκολα θα γινόταν αποδεκτή.

Γύρω στο 1906 με 1907, χρονολογία που αποτελεί, σύμφωνα με τον Φρόυντ, την έναρξη της δεύτερης περιόδου της ιστορίας της ψυχανάλυσης, αναδεικνύεται η σημαντική συμβολή των μαθητών και συνεργατών του. Ήδη από το **1902** αρχίζουν να συγκεντρώνονται γύρω από τον Φρόυντ νεαροί γιατροί που εκδηλώνουν ενδιαφέρον για την ψυχανάλυση και προτίθενται να εκπαιδευτούν σ' αυτήν και να τη διαδώσουν.

Οργανώνεται μια σειρά συναντήσεων, οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο σπίτι του Φρόντ, όπου και συζητώνται σημαντικά θέματα που άπτονται του νέου αυτού πεδίου έρευνας. Ως ημέρα των συναντήσεων καθορίζεται η Τετάρτη, η οποία και έδωσε το όνομα στις συναντήσεις αυτές. Η **«συντροφιά της Τετάρτης»**, στις συζητήσεις της οποίας προεδρεύει ο Φρόντ, προσεγγίζει διάφορα κλινικά ζητήματα, τα οποία συνήθως αναλαμβάνει να παρουσιάσει ένα από τα μέλη. Ο ίδιος δεν παρεμβαίνει, αφήνει πρώτα τους άλλους να μιλήσουν, δίνοντας στο τέλος συνήθως τη γνώμη του. Ο μικρός σύλλογος της Βιέννης δεν περιλαμβάνει μόνο γιατρούς. Στο πρόσωπο του **Όττο Ρανκ**, στον οποίο λείπει η πανεπιστημιακή μόρφωση και δη η ιατρική ιδιότητα αλλά εμφανίζει εξαιρετική κατανόηση της ψυχαναλυτικής θεωρίας, θα βρει ο Φρόντ ένα πιστό συνεργάτη στον οποίο και θα αναθέσει τη γραμματειακή υποστήριξη της νεοϊδρυθείσας εταιρείας. Αργότερα θα τον ωθήσει να φοιτήσει στο πανεπιστήμιο και να επιδοθεί στις μη ιατρικές εφαρμογές της ψυχανάλυσης. Θα τον ενθαρρύνει ιδιαίτερα στις ψυχαναλυτικές του εργασίες πάνω στους μύθους. Η γενικότερη ατμόσφαιρα εμπνέει αισιοδοξία. Ο Φρόντ, που τόσο πολύ ενδιαφέρθηκε να διασώσει και να διατηρήσει το δημιούργημά του, μπορούσε τώρα να είναι ευχαριστημένος. Μεταδίδει τη γνώση του στους μαθητές του και όλοι μαζί προσπαθούν να κινήσουν το ενδιαφέρον και άλλων για την ψυχανάλυση. Η ομάδα τους αρχίζει να διευρύνεται ενώ

ολοένα και περισσότερο αυξάνεται η εκδήλωση ενδιαφέροντος για την ψυχανάλυση μορφωμένων ατόμων που δεν είναι γιατροί. Ο Φρόυντ είναι ιδιαίτερα ικανοποιημένος με την εξέλιξη αυτή. Άλλωστε είναι ο ίδιος που όποτε του δόθηκε η ευκαιρία υποστήριξε την άσκηση της ψυχανάλυσης από μη γιατρούς, κάτι που στο μέλλον θα αναγκαστεί να υπερασπιστεί με όλες του τις δυνάμεις.

Την ικανοποίησή του θα επισκιάσουν οι δυσκολίες που προκύπτουν στη διδασκαλία για την εξάσκηση της ψυχανάλυσης, οι οποίες δεν άργησαν να κάνουν την εμφάνισή τους στον ψυχαναλυτικό κύκλο της Βιέννης. Τα πρώτα σύννεφα εμφανίζονται στις σχέσεις μεταξύ των μαθητών του. Η πολυπόθητη *φιλική σύμπνοια* που κατά τον Φρόυντ είναι αναγκαία προκειμένου να συνεργαστούν οι άνθρωποι που έχουν αναλάβει να επιτελέσουν έργο τόσο σημαντικό, δεν κατορθώνει να επιτευχθεί.

Παραμένει, ωστόσο, αμείωτη η ανησυχία του σχετικά με την παγκόσμια διάδοση της ανακάλυψής του, η οποία ήδη από το **1907** φαίνεται να κερδίζει έδαφος και να προκαλεί αυξανόμενο ενδιαφέρον, το οποίο, όμως, καταλήγει πάντα στην ολοκληρωτική απόρριψη. Μονάχα στη Ζυρίχη η ψυχανάλυση γίνεται πλήρως αποδεκτή. Στη δημόσια ψυχιατρική κλινική του Μπουρκχέλτσλι, της οποίας διευθυντής είναι τότε ο Μπλούλερ, δείχνουν έντονο ενδιαφέρον για την ψυχαναλυτική θεωρία. Επιδίδονται στην ψυχαναλυτική έρευνα αλλά και συμπεριλαμβάνουν τη

διδασκαλία της ως αναπόσπαστο κομμάτι της ψυχιατρικής. Η πληροφορία αυτή γεμίζει τον Φρόντ με αισιοδοξία. Ακολουθούν συναντήσεις, ανταλλαγές απόψεων και προσωπικές σχέσεις μεταξύ Ζυρίχης και Βιέννης. Ιδιαίτερα η αλληλογραφία του Φρόντ με τον Καρλ Γκούσταφ Γιουνγκ, βοηθό του Μπλόουερ στην κλινική, που θα διαρκέσει από τον Απρίλιο του 1906 μέχρι την αρχή του πολέμου του 1914-1918, θα τον ικανοποιήσει ιδιαίτερα, όπως θα φανεί αργότερα από τη σημαντική θέση που του επιφυλάσσει. Οι παραπάνω προσπάθειες θα καταλήξουν στην **πρώτη διεθνή συνάντηση** των φίλων της ψυχανάλυσης που έλαβε χώρα την άνοιξη του **1908 στο Σάλτσμπουργκ**. Πρόκειται για το **πρώτο ψυχαναλυτικό συνέδριο**. Ο Φρόντ δε θα πάψει ποτέ να εξαίρει τη συμβολή της ψυχιατρικής σχολής της Ζυρίχης στη διάδοση της ψυχανάλυσης και να θεωρεί τον πληθυσμό της ως *το επίλεκτο τμήμα της μικρής χορείας που αγωνίζεται για την καταξίωση της ψυχανάλυσης*¹².

Την περίοδο που ακολούθησε, η ψυχανάλυση ταξίδεψε σε πολλές και μακρινές χώρες έχοντας άλλοτε θερμή και άλλοτε εχθρική και απορριπτική υποδοχή. Στη Βόρεια Αμερική, όπου παρευρέθησαν ο Φρόντ με τον Γιουνγκ, ύστερα από πρόσκληση του Πανεπιστημίου Κλαρκ για τον εορτασμό της εικοστής επετείου του, ο Φρόντ έδωσε πέντε διαλέξεις παρουσιάζοντας την ψυχαναλυτική θεωρία. Το κοινό που

---

¹² Αυτοβιογραφία, Σ.Φρόντ, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1994, σελ. 142

αποτελούνταν όχι μόνο από γιατρούς, αλλά κυρίως από επιστήμονες διαφόρων κλάδων, γεγονός που ικανοποιεί τον Φρόυντ, αποδεικνύει ότι η ψυχαναλυτική θεωρία είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στην Αμερική. Πολλοί, στους ακαδημαϊκούς τουλάχιστον κύκλους, είναι έτοιμοι να ακούσουν, να συζητήσουν για αυτήν και να την αποδεχτούν ενώ άλλοι, είτε μεταφράζοντας βιβλία είτε παραδίδοντας διαλέξεις και προκαλώντας ζωντανές συζητήσεις, επιδιώκουν να ενισχύσουν την εξάπλωση του ψυχαναλυτικού κινήματος. Η Γερμανία, αντιθέτως, αντιμετώπισε την ψυχανάλυση με εξαιρετική εχθρικήτητα, σε όλους του επιστημονικούς κύκλους, ιατρικούς και μη. Ελάχιστοι είναι εκείνοι που την ασκούν, όπως ο Καρλ Άμπραμ στο Βερολίνο, ένας από τους πιο διακεκριμένους, κατά τον Φρόυντ, εκπροσώπους της ψυχανάλυσης. Η Γαλλία εμφάνισε την πιο ισχυρή αντίσταση και δεν επέτρεψε με κανένα τρόπο να ευδοκιμήσει η ψυχανάλυση στους κόλπους της, ενώ άλλες χώρες την αποδέχονται και την εφαρμόζουν, αν και σε κάποιες από αυτές η ανάπτυξή της είναι αργή ή σε κάποιες άλλες η βαθύτερη κατανόηση της ψυχαναλυτικής θεωρίας ελλιπής.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, της εξαιρετικής συνεργασίας με τη Ζυρίχη, της ιδιαίτερα θερμής υποδοχής στην Αμερική, αλλά και της εχθρικής αντιμετώπισης από τη Γερμανία, ο Φρόυντ έχει ως κύριο μέλημα την οργάνωση του ψυχαναλυτικού κινήματος. Με την υποστήριξη και βοήθεια του φίλου του Σ.Φερέντσι, θα προχωρήσει το **Μάρτιο του**

1910 στο **δεύτερο ψυχαναλυτικό συνέδριο** το οποίο θα λάβει χώρα στη **Νυρεμβέργη**. Θα υποδείξει εκεί την ανάγκη ύπαρξης ενός κέντρου του οποίου η έδρα θα βρίσκεται στη Ζυρίχη και θα καλύπτει θεσμικά τις διάφορες ψυχαναλυτικές ενώσεις που είχαν αρχίσει να κάνουν την εμφάνισή τους την περίοδο εκείνη σε πολλές περιοχές του κόσμου. Ο Φερέντσι είναι αυτός που αναλαμβάνει να παρουσιάσει στο συνέδριο της Νυρεμβέργης το σχετικό με την ίδρυση της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης σχέδιο, το οποίο, όμως, θα προκαλέσει αντιδράσεις μεταξύ των βιεννέζων γιατρών. Ο Φρόυντ, που επιθυμεί να δικαιωθεί για τη συγκεκριμένη επιλογή, απαριθμεί στους συνεργάτες και μαθητές του έναν προς έναν τους λόγους που τον οδήγησαν σ' αυτήν. Μια χώρα σαν τη Βιέννη, με τέτοια εχθρική αδιαφορία απέναντι στην ψυχανάλυση, δε θα ευνοούσε το κίνημα στα πρώτα του βήματα. Το πρόσωπό του άλλωστε δεν έχαιρε πάντοτε μεγάλης εκτίμησης και αποδοχής. Η Ζυρίχη, από την άλλη, φαινόταν ως η καταλληλότερη έδρα, μιας και ήταν γνωστή η γενικότερη συνεισφορά της στην προώθηση της ψυχανάλυσης. Θέλησε, λοιπόν, να βάλει σε νέο δρόμο την ψυχανάλυση, αποδεσμεύοντάς την από τον εαυτό του και την πόλη στην οποία ξεκίνησε. Βλέποντας ότι ο δρόμος αυτός είναι μακρύς, και ότι ο ίδιος δεν θα έχει πάντα τη διαύγεια και τις διανοητικές δυνάμεις που απαιτεί ο ρόλος του αρχηγού, ενδιαφέρθηκε να βρει τον άνθρωπο που θα αναλάμβανε το ρόλο αυτό. «Θεωρούσα ότι πρέπει να υπάρχει ένας

επικεφαλής. Ήξερα πολύ καλά σε ποιες πλάνες μπορεί να υποπέσει όποιος επιχειρεί να ασχοληθεί με την ψυχανάλυση και ήλπιζα ότι μπορεί να αποφύγει πολλές από αυτές, αν υπάρχει μια αυθεντία πρόθυμη να διδάσκει και να παραινεί. Μια τέτοια αυθεντία εκπροσωπούσα αρχικά εγώ...Μέλημά μου ήταν να μεταβιβάσω αυτή την αυθεντία σε έναν νεότερο, ο οποίος μετά την αποχώρησή μου θα γινόταν, σχεδόν αυτονόητα, ο αντικαταστάτης μου¹³». Βρίσκει το διάδοχό του στο πρόσωπο του Γιουνγκ. Το σημαντικό έργο που είχε να επιδείξει στην ψυχανάλυση, το ανεξάρτητο πνεύμα του και η ενεργητικότητά του οδηγούν τον Φρόυντ στην επιλογή αυτή. Κυρίως, όμως, ο Φρόυντ στήριξε στον Γιουνγκ, που δεν ήταν Εβραίος, τις ελπίδες του για την αναγνώριση της ψυχανάλυσης εκτός των εβραϊκών κύκλων.

Η πρόταση του Φερέντσι στο συνέδριο της Νυρεμβέργης γίνεται δεκτή. Με την **ίδρυση της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης**, την οποία ο Φρόυντ έκρινε τόσο αναγκαία για τη διασφάλιση του πνευματικού του δημιουργήματος, πίστεψε ότι θα προστατευθεί η ψυχανάλυση από τις όποιες καταχρήσεις. Έχοντας την επίσημη αυτή μορφή θα μπορούσε να δηλώνει ότι με όλες αυτές τις ανοησίες η ψυχανάλυση δεν έχει καμία σχέση. Την Ένωση θα απαρτίζουν τοπικές ομάδες, στις συνεδριάσεις των οποίων θα παρέχεται διδασκαλία του τρόπου άσκησης της ψυχανάλυσης και

---

¹³ Αυτοβιογραφία, Σ.Φρόυντ, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1994, σελ. 166

εκπαίδευση. Θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη φιλικών σχέσεων μεταξύ των οπαδών της ψυχανάλυσης, αποκαλύπτοντας τη σημασία και αναγκαιότητα που αποδίδει ο Φρόυντ στην ομαδική ενέργεια και την άρνησή του προς την άσκηση οποιασδήποτε αυταρχικής λειτουργίας, η οποία και κρίνεται ασύμβατη με το στόχο της ψυχανάλυσης. Με τον τρόπο αυτό θεώρησε ο Φρόυντ ότι θα προωθηθεί η ψυχαναλυτική επιστήμη, θα εφαρμοστεί στην ιατρική και τις επιστήμες του πνεύματος αλλά και ότι θα επιτευχθεί η αμοιβαία στήριξη των μελών στην απόκτηση και διάδοση των ψυχαναλυτικών γνώσεων. Δυστυχώς, πολύ νωρίς θα αναγκαστεί να παραδεχτεί ότι *«όλα όσα προσπαθούσα να επιτύχω με την ίδρυση της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης ήταν ίσως περισσότερα από όσα θα μπορούσαν να επιτευχθούν¹⁴»*. Η ιδιαίτερη εκτίμηση που επέδειξε ο Φρόυντ προς το πρόσωπο του Γιουνγκ και η τιμητική θέση που του επεφύλαξε, ως προέδρου της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, θα προκαλέσει την αντιπαλότητα ανάμεσα στη Βιέννη και τη Ζυρίχη. Οι βιεννέζοι θα καταλογίσουν στον Φρόυντ ότι τους εγκαταλείπει και προωθεί τους ξένους μαθητές. Το ζήτημα της έδρας θέτει επίσης κάποια προβλήματα, με τους βιεννέζους αναλυτές να εκφράζουν το φόβο μήπως τεθούν υπό κηδεμονία. Αποφασίζεται, τελικά, η έδρα της ένωσης να μετατίθεται ανάλογα με τον τόπο κατοικίας του εκάστοτε

---

¹⁴ Αυτοβιογραφία, Σ.Φρόυντ, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1994, σελ. 168

προέδρου, που θα εκλέγεται για δύο χρόνια. Στο συνέδριο αυτό θα συσταθούν τρεις τοπικές ομάδες, του Βερολίνου, της Ζυρίχης, της Βιέννης και αργότερα μια τέταρτη ομάδα στο Βουκουρέστι, και θα ιδρυθεί το κεντρικό όργανο της ψυχανάλυσης. Είναι η περίοδος όπου θα σημειωθεί η πρώτη σημαντική αποσπίρτηση στους κόλπους των οπαδών της ψυχανάλυσης. Ο **Άλφρεντ Άντλερ**, ένας από τους πρώτους συμμετέχοντες των συναντήσεων της Τετάρτης και κατόπιν μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρίας της Βιέννης, θα αναπτύξει μια ψυχολογική θεωρία που θα τον φέρει σε ρήξη με την ψυχανάλυση και τον ίδιο τον Φρόυντ. *«Πίσω από ό,τι βλέπουμε ως σεξουαλικό κρύβονται σχέσεις πολύ σημαντικότερες, που λαμβάνουν απλώς την εξωτερική όψη της σεξουαλικότητας, δηλαδή η αντρική διαμαρτυρία. Ο καθαρά σεξουαλικός παράγοντας δεν είναι επ' ουδενί πρωτογενής»*¹⁵ θα δηλώσει ο Άντλερ στην Ψυχαναλυτική Εταιρία της Βιέννης το 1911 και θα καταστεί ο πρώτος ψυχαναλυτής που θα ασκήσει κριτική στον «πανσεξουαλισμό» του Φρόυντ. Είναι ο θεμελιωτής της αποκαλούμενης **«ατομικής ψυχολογίας»**, μιας θεωρίας που αποδίδει τον σχηματισμό της νεύρωσης αποκλειστικά στην εξουσιαστική τάση των ανθρώπων και στην ανάγκη τους για αναπλήρωση των σωματικών μειονεξιών, αποκλείοντας τις έννοιες του ασυνειδήτου και της σεξουαλικότητας. Τον **Σεπτέμβριο του 1911** θα ακολουθήσει

---

¹⁵ Bourdin Dominique, Η ψυχανάλυση από τον Φρόυντ ως τις μέρες μας, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2005, σελ. 105

το **τρίτο ψυχαναλυτικό συνέδριο στη Βαϊμάρη**, αφήνοντας εξαιρετικά θετικές εντυπώσεις ως προς τη ζωντάνια και το επιστημονικό του ενδιαφέρον. Το σκηνικό είναι εντελώς διαφορετικό στο **τέταρτο συνέδριο των ψυχαναλυτών** που θα λάβει χώρα δύο χρόνια αργότερα, τον **Σεπτέμβριο του 1913** στο Μόναχο. Είναι στο συνέδριο αυτό που, ο άλλοτε αγαπημένος μαθητής του Φρόυντ, **Καρλ-Γκούσταφ Γιουνγκ**, θα διαψεύσει τις προσδοκίες του. Προσπαθώντας να δώσει άλλη ερμηνεία στα ψυχαναλυτικά δεδομένα, θα αναπτύξει τη λεγόμενη **«αναλυτική ψυχολογία»**, με την οποία αποκλείει την παιδική σεξουαλικότητα και μετατοπίζει το οιδιπόδειο σύμπλεγμα και το σύμπλεγμα ευνουχισμού από το κέντρο της θεωρίας του. Η ρήξη ανάμεσα στους δύο άντρες θα είναι αναπόφευκτη. Για άλλη μία φορά η σεξουαλικότητα θα αποτελέσει μια από τις σημαντικές αιτίες διαφωνίας. Η ψυχανάλυση θα κινδυνεύσει πραγματικά, καθώς οι νέες αυτές τάσεις που αναπτύχθηκαν από σημαντικούς και με μεγάλο κύρος γιατρούς, γρήγορα θα αποκτήσουν πολλούς οπαδούς. Ο Φρόυντ, πιστεύοντας ακράδαντα στην επιστημονική της αλήθεια, θα αντιτάξει ότι ο μόνος λόγος της επιτυχίας των νέων θεωριών βρίσκεται στο ότι, χωρίς να απαρνούνται την ψυχανάλυση, επιχειρούν να την απαλλάξουν από τα «ενοχλητικά» της συμπεράσματα. Παρομοιάζοντάς την με πλοίο που ταλαντεύεται αλλά δε βυθίζεται, ο Φρόυντ θα συνεχίσει απερίσπαστος τον αγώνα για τη διάσωση και διατήρηση του δημιουργήματός του. Οι αποκλίσεις, ωστόσο,

του Άντλερ και Γιουνγκ αλλά και ενδεχόμενοι μελλοντικοί κίνδυνοι, θα καταστήσουν αναγκαία την υπεράσπιση της ενότητας στους κόλπους της ψυχαναλυτικής κοινότητας. Προς το σκοπό αυτό, θα συσταθεί το 1912-1913 γύρω από τον Φρόυντ μια «μυστική επιτροπή», προκειμένου να προφυλαχθεί η ψυχαναλυτική θεωρία από την όποια παρέκκλιση. Η πρωτοβουλία ανήκει στον Τζόουνς, με συμμετέχοντα μέλη τους Καρλ Άμπραμ, Χανς Ζακς, Ότο Ρανκ, Σάντορ Φερέντσι και από το 1919 τον Μαξ Αιτινγκον. Δυστυχώς, για άλλη μια φορά, θα κάνουν την εμφάνισή τους οι εντάσεις, διαφωνίες και συγκρούσεις μεταξύ των μελών της επιτροπής. Σαν μια διάσταση πάθους και συγκίνησης να διέπει πάντα τις σχέσεις μεταξύ των μελών της ψυχαναλυτικής ομάδας...

Ο Α Παγκόσμιος Πόλεμος και οι συνέπειές του επί του ψυχαναλυτικού κινήματος

Μετά την απογοήτευση που επέφερε η αποχώρηση του Γιουνγκ από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, οι δυσκολίες εντός του ψυχαναλυτικού κινήματος άρχισαν να μεγαλώνουν. Ο Φρόυντ θα συνεχίσει τον αγώνα της διάδοσης της ψυχανάλυσης με τη στήριξη των «πιστών» συνεργατών του. Τον Καρλ Άμπραμ, έναν από τους κύριους ιδρυτές της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Βερολίνου (1908), μέλους της μυστικής Επιτροπής και προέδρου της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης το 1914, μετά την παραίτηση του Γιουνγκ, και από το 1924 μέχρι το θάνατό του. Τον Σάντορ Φερέντσι, ιδρυτή της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας της Βουδαπέστης το 1912 και μέλος της μυστικής Επιτροπής. Τον Έρνεστ Τζόουνς που υπήρξε ο βασικός υπεύθυνος για τη μεταλαμπάδευση των ψυχαναλυτικών ιδεών στην Αγγλία, στον Καναδά και τις ΗΠΑ, και πολλών άλλων. Την πορεία τους θα ανακόψουν τα ολοένα αυξανόμενα σύννεφα μιας επικείμενης παγκόσμιας ρήξης, η οποία θα οδηγήσει τελικά στον πόλεμο του 1914-1918. Ο καταστροφικός αυτός πόλεμος θα φέρει σε απόσταση διάφορα μέλη του ψυχαναλυτικού κινήματος, η δυστυχία και η φτώχεια που τον συνόδεψε θα δημιουργήσει μια ατμόσφαιρα πολύ αρνητική στον Φρόυντ και τους συνεργάτες του. Τα ζητήματα του ψυχαναλυτικού κινήματος μπαίνουν αναγκαστικά σε δεύτερη μοίρα. Με το τέλος του

πολέμου, και μετά τον ενθουσιασμό της ειρήνης, η κατάσταση αποκαθίσταται όλο και περισσότερο. Πολλοί Αμερικανοί θα έλθουν για εκπαίδευση στην Ευρώπη, και ιδιαίτερα στη Βιέννη, προκειμένου να αναλυθούν από τον Φρόυντ. Είναι τότε που προέκυψαν συστηματικά ζητήματα οργάνωσης και εκπαίδευσης των ψυχαναλυτών. Έτσι, από τη μια διατηρήθηκε η αρχική εκπαίδευση μέσω σεμιναρίων των ψυχαναλυτών, και από την άλλη προστέθηκε και η ανάγκη της προσωπικής εμπειρίας της ψυχανάλυσης. Επίσης, και η εποπτεία, από παλαιότερους και περισσότερο έμπειρους ψυχαναλυτές, της κλινικής πράξης του καθένα. Έτσι, συν το χρόνο άρχισε να διαμορφώνεται μια πρακτική όπου ο μέλλον ψυχαναλυτής έφτανε να πειστεί για την ύπαρξη του ασυνειδήτου έστω και μέσα από μερικές ψυχαναλυτικές συνεδρίες και να καταγίνει με την έρευνα του «κανονικού» ή «παθολογικού» ψυχισμού.

Σημαντική διαφωνία θα προκύψει όταν ο συνεργάτης του Φρόυντ, Τέοντορ Ράικ (Theodor Reik), την άνοιξη του 1926 θα οδηγηθεί στα δικαστήρια για παράνομη άσκηση της ιατρικής. Ο Φρόυντ θα τον υποστηρίξει και ελλείψει αποδεικτικών στοιχείων δεν θα δοθεί συνέχεια στην υπόθεση. Ήδη, όμως, δυο χρόνια νωρίτερα είχε τοποθετηθεί υπέρ των ψυχαναλυτών μη γιατρών στην αλληλογραφία του με τον Φερέντσι, όπου και περιέγραφε την αντίδραση στην άσκηση της ψυχανάλυσης από μη γιατρούς ως το τελευταίο προσωπείο αντίστασης στην ψυχανάλυση. Είναι, όμως, η

καταγγελία εναντίον του συνεργάτη του που θα ωθήσει τον Φρόντ να γράψει το δοκίμιο *Ψυχανάλυση από μη γιατρούς* όπου και θα υποστηρίξει ενθέρμως μέχρι το τέλος της ζωής του ότι δεν είναι απαραίτητη η ιατρική μόρφωση για να ασκεί κάποιος την ψυχανάλυση. Αρκεί να έχει εκπαιδευτεί σύμφωνα με τους κανόνες ως ψυχαναλυτής. Να έχει, δηλαδή, βιώσει την εμπειρία της προσωπικής ανάλυσης στα ειδικά προς το σκοπό αυτό ινστιτούτα, να έχει λάβει τα σχετικά θεωρητικά μαθήματα και την καθοδήγηση από παλαιότερους και εμπειρότερους ψυχαναλυτές. *Οποιος έχει περάσει από τέτοια διδασκαλία, έχει υποβληθεί ο ίδιος σε ψυχανάλυση, έχει μάθει από την ψυχολογία του ασυνειδήτου ό,τι είναι δυνατό να διδαχτεί σήμερα, γνωρίζει αρκετά την επιστήμη της σεξουαλικής ζωής, την τέχνη της ερμηνείας, την καταπολέμηση των αντιστάσεων και το χειρισμό της μεταβίβασης, αυτός δεν είναι πια μη ειδικός στον τομέα της ψυχανάλυσης*¹⁶. Υποστηρίζει ότι η ιατρική μόρφωση δεν προσφέρει επ' ουδενί τα κατάλληλα εργαλεία για την κατανόηση της ψυχανάλυσης, μιας και δεν ενδιαφέρεται για τα ψυχικά φαινόμενα της ζωής. Αντιθέτως, το ενδιαφέρον της είναι στραμμένο στις αντικειμενικά διαπιστώνόμενες καταστάσεις. Ακόμα και η ψυχιατρική, που θα έπρεπε να ενδιαφέρεται για τις διαταραχές των ψυχικών λειτουργιών, φαίνεται και αυτή να αναζητά τις σωματικές τους προϋποθέσεις και να τις χειρίζεται όπως τις άλλες

---

¹⁶ Σίγκμουντ Φρόντ, *Πρακτική ψυχανάλυση*, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα, 1975, σελ. 56

αρρώστιες. Χαρακτηρίζει κομπογιαννίτες τους γιατρούς που επιχειρούν ψυχαναλυτικές θεραπείες χωρίς να διαθέτουν τις απαιτούμενες γνώσεις και ικανότητες και τονίζει ότι κανένας, είτε γιατρός είτε όχι, δεν πρέπει να ασκεί την ψυχανάλυση αν δεν του έχει παρασχεθεί το δικαίωμα αυτό από μια ορισμένη εκπαίδευση, αναπόσπαστο κομμάτι της οποίας θα πρέπει να είναι η ιστορία του πολιτισμού, η μυθολογία, η ψυχολογία των θρησκειών, η κοινωνιολογία κλπ.

Στη δεκαετία του '30 αναφαίνεται μια σημαντική διαφωνία στο πλαίσιο της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης. Οι Βορειοαμερικανοί, κυρίως, ψυχαναλυτές, υποστηρίζουν την αναγκαιότητα ύπαρξης της ιατρικής και ψυχιατρικής ιδιότητας για τη συμμετοχή στην εκπαίδευση και, στη συνέχεια, στην άσκηση της ψυχανάλυσης. Τάσσονται με τον τρόπο αυτό εναντίον της άσκησης της ψυχανάλυσης από μη γιατρούς. Ο Τζόουνς, που είναι τότε πρόεδρος της Εταιρείας, είναι σύμφωνος με τον Φρόυντ στο θέμα αυτό, αν και σύντομα θα αναγκασθεί –για λόγους διασφάλισης των συμφερόντων της Εταιρείας– να απαρνηθεί τις προσωπικές του πεποιθήσεις και θα προσπαθήσει να μεταπείσει τον Φρόυντ. Η συμβιβαστική λύση στην οποία θα καταλήξουν έδινε την ελευθερία στην Εταιρεία κάθε χώρας να αποφασίζει αυτό που θεωρούσε το καλύτερο για αυτήν.

Κι ενώ αυτά συμβαίνουν, ξεσπάει ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Η έντονη αντίδραση απέναντι στην ψυχανάλυση κορυφώνεται

με την απαγόρευσή της από τα ναζιστικά και σταλινικά καθεστώτα. Τα βιβλία του Φρόυντ καίγονται από τους γερμανούς ναζί και ο ίδιος με το χιούμορ που ποτέ δεν τον εγκατέλειψε θα μιλήσει για πρόοδο της ανθρωπότητας μιας και το μεσαίωνα θα είχαν κάψει τον ίδιο ενώ τώρα καίνε μόνο τα βιβλία του. Τα πράγματα δεν έχουν καλύτερη μοίρα στις υπόλοιπες υπό φασιστικά καθεστώτα χώρες της Ευρώπης: την Ιταλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Ο Φρόυντ αναγκάζεται να μεταναστεύσει με την κόρη του Άννα το 1938 στο Λονδίνο, όπου και πεθαίνει το 1939. Αλλά και ο μεγαλύτερος αριθμός των αυστριακών και γερμανών ψυχαναλυτών θα μεταναστεύσουν στην Αγγλία και τη Β.Αμερική, με αποτέλεσμα μετά τον πόλεμο το κέντρο του ψυχαναλυτικού κινήματος να μετατεθεί στις χώρες αυτές. **Στην Αγγλία,** έχει ήδη ιδρυθεί από το 1919 η British Psychoanalytical Society (BPS) με πρωτοβουλία του Τζόουνς, μετά τη διάλυση της πρώτης ομάδας των Άγγλων ψυχαναλυτών στην οποία είχε οδηγήσει η διαφωνία του Φρόυντ με τον Γιουνγκ. Τη δεκαετία του '20 δημιουργείται ένα Ινστιτούτο Ψυχάνάλυσης και μια Κλινική αλλά και μετά τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο ιδρύεται μια Κλινική όπου περιθάλπονται οι τραυματίες του πολέμου. Η Μέλανι Κλάιν, που θα φτάσει το 1926, και αργότερα η Άννα Φρόυντ με τον πατέρα της και τους υπόλοιπους ψυχαναλυτές, θα ταραξούν τα νερά της BPS. Τα τρία ρεύματα που θα σχηματιστούν και θα έρθουν στη συνέχεια σε σύγκρουση είναι οι *κλαϊνικοί,*

οι οπαδοί της Άννας Φρόυντ και οι ανεξάρτητοι (*middle group*). Οι αντιπαραθέσεις τους θα καταλήξουν στη νομική τους αναγνώριση, με ηγέτες την Μέλανι Κλάιν, την Άννα Φρόυντ και τον Ντόναλντ Γουντς Γουίνικοτ αντίστοιχα. **Στις Ηνωμένες Πολιτείες**, μέχρι το 1914 είχαν δημιουργηθεί τρεις ψυχαναλυτικές εταιρείες: η American Psychoanalytic Association με ιδρυτή τον Τζόουνς, η New York Psychoanalytical Society, με ιδρυτή τον Άμπραμ Άρντεν Μπριλ και η Boston Psychoanalytic Society, με ιδρυτή τον Τζάκσον Πάτναμ. Στο τέλος του 20ου αιώνα οι Εταιρείες στις Ηνωμένες Πολιτείες ήταν πάνω από σαράντα. Πολλές υπήρξαν κι εδώ οι διαφωνίες, οι διαφοροποιήσεις και διασπάσεις στους κόλπους των εταιρειών που αφορούσαν για άλλη μια φορά θεωρητικές ή πρακτικές αποκλίσεις. Τρία είναι τα κυρίαρχα ρεύματα που διαμορφώθηκαν: η *ψυχολογία του Εγώ (Ego Psychology)*, με ηγέτες τους Ρ. Λέβενστάϊν, Ερ. Κρις και Χ.Χάρτμαν, η *ψυχολογία του εαυτού (Self-Psychology)*, με ηγέτη τον Χ Κόχουτ, και οι *κουλτουραλιστές*, όρος που περιλαμβάνει ποικίλα ρεύματα της αμερικανικής ψυχανάλυσης. Είναι στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου η ψυχανάλυση θα γνωρίσει τη μεγαλύτερη ανάπτυξη, αν και ο Φρόυντ από πολύ νωρίς είχε διαβλέψει ότι πολλές εσφαλμένες χρήσεις της ψυχανάλυσης, που δεν έχουν σχέση με αυτή, καλύπτονται με το όνομά της. Αυτό δεν απαγόρευσε στην αμερικανική ψυχανάλυση να περικλείει στους κόλπους της τον μεγαλύτερο αριθμό ψυχαναλυτών σε

σχέση με τις ευρωπαϊκές χώρες και, συνεπώς, να ασκεί σημαντικότερη επιρροή στους ψυχαναλυτές όλου του κόσμου.

Στη Γαλλία, με καθυστέρηση μιας δεκαπενταετίας σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες και την Αμερική, ιδρύεται το 1926 η Ψυχαναλυτική Εταιρεία του Παρισιού (Societe Psychanalytique de Paris) από τον Ρενέ Λαφόργκ. Είναι το 1934 που θα δημιουργηθεί στο Παρίσι ένα Ινστιτούτο Ψυχανάλυσης. Η πρώτη αυτή γαλλική ψυχαναλυτική γενιά εισέρχεται στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση τη στιγμή ακριβώς που αυτή έχει επιβάλει ακριβείς κανόνες πρόσβασης στη διδακτική ανάλυση και την εποπτεία, ρυθμίσεις τις οποίες οι Γάλλοι δεν δέχονται κι έτσι η SPP οδηγείται σε διάσπαση. Κανείς δε θα μπορέσει να κρατήσει ενωμένο το κίνημα που σπαράζεται από τις διενέξεις. Η Μαρία Βοναπάρτη, μέλος της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας του Παρισιού και η ίδια αναλυμένη από τον Φρόυντ και μεταφράστρια του έργου του, θα βοηθήσει στην οργάνωση του κινήματος και θα αφιερώσει τη ζωή της στην ψυχανάλυση.

Η Μεταπολεμική κατάσταση και η σύγχρονη δυναμική του παγκόσμιου ψυχαναλυτικού κινήματος

Το 1949 συνέρχεται στη Ζυρίχη της Ελβετίας το πρώτο μεταπολεμικό παγκόσμιο ψυχαναλυτικό συνέδριο όπου και θα ξανασυναντηθούν όλοι μαζί οι ψυχαναλυτές που επιβίωσαν από τη περίοδο του πολέμου. Από το συνέδριο αυτό απουσιάζουν αντιπροσωπείες από όλα τα φασιστικά κράτη και από το σύνολο της ανατολικής ευρώπης που είχε περιέλθει υπό την κυριαρχία της Σοβιετικής Ένωσης. Μετά από ομόφωνη απόφαση οι Γερμανοί ψυχαναλυτές αποκλείστηκαν από το συνέδριο. Σε αυτό, καθώς επίσης και στο συνέδριο του Άμστερνταμ το 1951, έχει εμπεδωθεί η κεντρική εξουσία της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης και τα ηνία έχουν πάρει πάλι τα παλιά, προπολεμικά στελέχη του κινήματος υπό την κυρίαρχη παρουσία της Άννας Φρόντ. Επί μέρους επεισόδια έχουν διατρέξει την επανίδρυση των ψυχαναλυτικών εταιρειών, κι ενώ υπήρξε κοινός ορισμός των προϋποθέσεων για την εκπαίδευση των ψυχαναλυτών, δηλαδή, προσωπική (διδασκτική) ανάλυση, θεραπείες υπό εποπτεία και θεωρητικά σεμινάρια, ποικίλες διαφωνίες έχουν προκύψει ως προς την πρακτική τους εφαρμογή. Σε αυτές τις διαφωνίες συμπεριλαμβάνονται η διάρκεια της συνεδρίας (45-50 λεπτά), η συχνότητα των συνεδριών (3,4 ή 5 φορές τη βδομάδα) και η διάρκεια της προσωπικής (διδασκτικής) ανάλυσης (3-5 χρόνια). Επιπλέον, η τιμή της ψυχαναλυτικής

συνεδρίας καθώς επίσης και η ιεραρχική κατάταξη των ψυχαναλυτών έχει θέσει ποικίλους προβληματισμούς, δηλαδή ποιες δοκιμασίες περνάει ένας μέλλον ψυχαναλυτής από την επιλογή του ως μαθητευόμενου μέχρι την τυχόν ονομασία του ως διδάσκοντας ψυχαναλυτή. Εν τέλει, η ποικιλία εφαρμογών του γενικού πλαισίου θα διευρυνθεί και, στην ουσία, με το τέλος του 20ου αιώνα οι κανόνες που επιβάλλονται από τη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση θα γίνουν όλο και πιο χαλαροί λαμβάνοντας υπόψη τις επιμέρους τοπικές συνθήκες και αποφάσεις.

Μέσα σε αυτήν την κινητικότητα, θα υπάρξουν ποικίλες διασπάσεις, αποχωρήσεις και διαγραφές, με πρότυπη τη διαμάχη στη Βρετανική Ψυχαναλυτική Εταιρεία, όπου, όπως αναφέραμε ήδη μέσα στους κόλπους της διαμορφώθηκαν τρεις διαφορετικές ομάδες, εκείνη της Άννας Φρόυντ, της Μέλανι Κλάιν και το middle group. Η συμβιβαστική αυτή λύση, έργο του μαέστρου της διπλωματίας, του Έρνεστ Τζόουνς, δεν έγινε πραγματικότητα σε πολλές περιπτώσεις, με πιο χαρακτηριστική τη διαμάχη στην SPP. Εκεί, με πρωταγωνιστή τον Ζακ Λακάν, μια πρώτη διάσπαση έγινε το 1953 για να ακολουθήσει στη συνέχεια μακρά σειρά διασπάσεων, με αποτέλεσμα ο Λακάν και ποικίλοι άλλοι συνεργάτες του να δημιουργήσουν δικές τους σχολές. Να τονιστεί ότι αν το παράδειγμα της Γαλλίας έχει γίνει παράδειγμα προς αποφυγή στο διεθνές ψυχαναλυτικό κίνημα, οφειλόμενο συντοίμως άλλους στη ρηξικέλευστη προσωπικότητα του πρωταγωνιστή της

διάσπασης Λακάν, στο σύνολο των χωρών που συμμετείχαν στο συνέδριο της Ζυρίχης του '49, αλλά και όσων στη συνέχεια έγιναν πάλι δεκτοί στη Διεθνή Ψυχαναλυτική Ένωση, με παράδειγμα τη Γερμανία, οι διασπάσεις και οι διαφωνίες συνεχίστηκαν, υποχρεώνοντας έτσι τη ΔΨΕ να χαλαρώσει κάποια αυστηρά κριτήρια, τα οποία είχε θεσπίσει αμέσως μετά τον πόλεμο, και έτσι σήμερα να έχουν πολλαπλασιαστεί οι τοπικές ή εθνικές εταιρείες που συνεργάζονται πολλές φορές ικανοποιητικά αλλά ακόμη συχνότερα αγνοούν η μία την άλλη. Άξιο ερωτήματος είναι ποιές είναι τελικά οι αιτίες αυτών των διαφωνιών και διασπάσεων. Είναι άραγε θεωρητικές διαφορές, διαφορετικές πολιτικές σε ψυχοπαθολογικά ή τοπικά ζητήματα ή τελικά απλές διαφωνίες μεταξύ των προσώπων; Αναμφισβήτητα, ο ρόλος των προσώπων, της προσωπικής τους θεώρησης και των ιδιοτυπιών της πρακτικής τους και των εφαρμογών της ψυχανάλυσης παίζει έναν κυρίαρχο ρόλο. Δεν είναι τυχαίο που πολλές διασπάσεις τις αναγνωρίζουμε στο πρόσωπο του πρωταγωνιστή τους. Ο Κόχουτ στο Σικάγο, η Άννα Φρόυντ και Μέλανι Κλάιν στο Λονδίνο και, φυσικά, ο Λακάν στο Παρίσι.

Επικεντρώνονται, εν τέλει, οι διαφωνίες, σε μερικά σημεία κλειδιά στην όλη διαδικασία διαμόρφωσης των ψυχαναλυτών και της πρακτικής της ψυχανάλυσης, δηλαδή, η διάρκεια των συνεδριών, η εβδομαδιαία συχνότητά τους, το κόστος και οι προποθέσεις για να γίνει κανείς μαθητευόμενος, για παράδειγμα, το ζήτημα της προεπιλογής, θα διαμορφώσουν

διαφορετικά τοπία με κύριο ερώτημα στον ορίζοντα τον ορισμό του τέλους της ψυχανάλυσης. Εάν δε λάβουμε υπόψη ότι κυρίως στη Βόρειο Αμερική, μέσα από την ανάπτυξη των νευροεπιστημών και της ψυχοφαρμακολογίας, υπήρξε μια δραστική ελάττωση της πελατείας των ψυχαναλυτών, κι επίσης ότι ανάλογα με το κράτος άσκησης της ψυχανάλυσης υπάρχει μόνο ιδιωτική πρακτική ή μια κάλυψη από τους ασφαλιστικούς οργανισμούς, θα κατανοήσουμε ότι πολλές φορές οι διαφορές και ποικιλίες στην άσκηση της ψυχανάλυσης εξαρτώνται από συγκυριακά δεδομένα και ποσώς από ενδελεχείς θεωρητικές αναζητήσεις.

**Σημερινή κατάσταση της θεσμικής υπόστασης των
ψυχαναλυτικών –εκπαιδευτικών συστημάτων και πιθανού
μέλλοντος.**

Το ζήτημα της εκπαίδευσης και διαμόρφωσης των ψυχαναλυτών, και κατά συνέπεια της μετάδοσης της ψυχανάλυσης και της μετέπειτα εξέλιξής της, απασχόλησε ιδιαίτερα τον Φρόυντ και τους περί αυτόν μαθητές και συνεργάτες. Έχοντας από νωρίς έλθει αντιμέτωπος με την επιφυλακτικότητα και τις αντιστάσεις απέναντι στην έννοια του ασυνειδήτου και προσπαθώντας να προστατεύσει το δημιουργημά του από τις επιθέσεις των δυνάμεων της απώθησης, αναζήτησε, από τα πρώτα κιόλας βήματα της ψυχανάλυσης, τους τρόπους με τους οποίους αυτή θα καταφέρει να φτάσει αλώβητη στις επόμενες γενιές. Η πεποίθηση πως η θεσμική οργάνωση του ψυχαναλυτικού κινήματος, με την προβλεπόμενη εκπαίδευση που θα παρέχεται στους κόλπους του, θα αποτελούσε μια επαρκή και ικανοποιητική προοπτική, δεν άργησε να τον διαψεύσει. Η καλλιέργεια στενών και φιλικών σχέσεων εντός του κινήματος αυτού, στις οποίες ο Φρόυντ στήριξε πολλές ελπίδες, δε φάνηκε να καθίσταται εφικτή. Τα προβλήματα, οι συγκρούσεις, οι διαφωνίες, οι αποσκιρτήσεις και τα σχίσματα διέτρεξαν –και εξακολουθούν να διατρέχουν– το ψυχαναλυτικό κίνημα σε ολόκληρη την πορεία του, αφήνοντας, μέχρι και σήμερα, ανοιχτά και αναπάντητα πολλά

ερωτήματα σχετικά με την εκπαίδευση/διαμόρφωση των μελλοντικών ψυχαναλυτών και τη μετάδοση της ψυχανάλυσης. Αναμφισβήτητα, είναι ο Φρόυντ ο πρώτος που θα συνδέσει βαθιά το ζήτημα της μετάδοσης της ψυχανάλυσης με το θεσμό, υποστηρίζοντας τη θέση ότι δε μπορεί κανείς να ασκήσει την ψυχανάλυση εάν δεν έχει λάβει την κατάλληλη εκπαίδευση. Έθετε κατ'αυτόν τον τρόπο το ερώτημα: ποιος θα ασκήσει την ψυχανάλυση, με ποια άδεια και ποια εχέγγυα. Ο αναλυτής, τόνιζε στην ίδρυση της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, πρέπει να υποβάλλεται στη δοκιμασία της διδακτικής ανάλυσης με ένα διδάσκοντα αναλυτή. Η μετάδοση, συνεπώς, της ψυχανάλυσης θα γινόταν με τη δημιουργία οργάνων μετάδοσης, όρος που από μόνος του συνεπάγεται θεσμοποίηση και νομοθέτηση¹⁷. Η παραπάνω θέση, ότι, δηλαδή, η μετάδοση της ψυχανάλυσης δε μπορεί να γίνει παρά μέσα στο πλαίσιο ενός θεσμού, συναντάται ακόμα και σήμερα σε διάφορα ρεύματα, που τείνουν να συνδέουν (ταυτίζουν;) το ζήτημα του ψυχαναλυτικού πλαισίου-που αφορά στην ιδιαιτερότητα κάθε θεραπείας- με το ζήτημα του θεσμού και αναγκαστικά βάζουν στο κέντρο του ενδιαφέροντος σημαντικά ερωτήματα: ποια η σχέση μεταξύ του αναλυτικού πλαισίου με το θεσμό ως προς το ζήτημα της μετάδοσης της ψυχανάλυσης; πρόκειται για ζητήματα που διαπλέκονται ή θα πρέπει να είναι αυτόνομα και να

---

¹⁷ Εκ των υστέρων, Θεσμοί και πλαίσια I, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2002, σελ. 27

ακολουθούν τη δική τους πορεία; Υπάρχει συνέχεια μεταξύ τους; Εν τέλει, είναι εφικτή η μετάδοση της ψυχανάλυσης;

Είναι γνωστή η σημαντική θέση που ο ίδιος ο Φρόυντ δίνει στην έννοια του ασυνειδήτου, την οποία και τοποθετεί εξ αρχής πάνω από κάθε θεσμική διάταξη. Θεωρεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πρακτική άσκηση της ψυχανάλυσης από τον μέλλοντα ψυχαναλυτή τη γνώση του δικού του ασυνειδήτου. Σε σχετικό ερώτημα για την εκπαίδευση του ψυχαναλυτή ο Φρόυντ απαντά λέγοντας πως «γίνεται κάποιος ψυχαναλυτής αναλύοντας τα ίδια του τα όνειρα». *Η πίστη αυτή στο ασυνείδητο είναι όμως δυνατό να εξασφαλισθεί μέσα από τη γνώση της θεωρίας ή μέσα από μια διδακτική (προσωπική) ανάλυση, το αίτημα της οποίας – αίτημα να γίνει κάποιος ψυχαναλυτής– χρειάζεται να αναλυθεί, όπως οποιοδήποτε άλλο αίτημα μέσα στην ανάλυση¹⁸*; Και πάλι ο Φρόυντ θα απαντήσει σε αυτό τονίζοντας, την εποχή που η διδακτική ανάλυση αποτελούσε αναγκαία συνθήκη για την κατάρτιση των υποψήφιων ψυχαναλυτών, τη σημαντική θέση που κατέχει η προσωπική ανάλυση και το κατά πόσον αυτή έχει αναδείξει το ασυνείδητο και την ακλόνητη πίστη στην ύπαρξή του. Ωστόσο, μολονότι θεωρεί καθοριστική για την κατάρτιση του ψυχαναλυτή την πίστη στο ασυνείδητο, θα αφήσει τελικά αναπάντητο το σχετικό ερώτημα και, προς το τέλος της ζωής του, θα εκφραστεί με σκεπτικισμό και απαισιοδοξία στο

κείμενο του '37, "Ανάλυση με τέλος, ανάλυση χωρίς τέλος". Αναφέρεται εκεί στις δυσκολίες που συναντά ο ψυχαναλυτής στο έργο του και προειδοποιεί για τους κινδύνους με τους οποίους και ο ίδιος κινδυνεύει να έρθει αντιμέτωπος εάν δεν θέτει διαρκώς υπό δοκιμασία τη σχέση του με το ασυνείδητο. Προτείνει, προς το σκοπό αυτό, την επιστροφή των ψυχαναλυτών στην προσωπική αναλυτική εμπειρία κάθε πέντε χρόνια. Αποτελεί παράδοξο, στο σημείο αυτό, το γεγονός ότι ο Φρόυντ από τη μια αναδεικνύει τη σημασία της έννοιας του ασυνειδήτου και μιλά για την *εγωιστική και ακοινωνήτη πλευρά της ανάλυσης*, ενώ απ'την άλλη στηρίζει όλες του τις ελπίδες για την μετάδοσή της στην οργάνωση του ψυχαναλυτικού κινήματος και την ίδρυση της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης, βάζοντας με τον τρόπο αυτό το θεσμικό ζήτημα στο κέντρο της μετάδοσης της ψυχανάλυσης.

Μια σειρά ερωτημάτων που έχουν κατά καιρούς προκύψει, και φτάνουν σε μας ανεπίλυτα, είναι τα ακόλουθα: είναι, τελικά, αναγκαία συνθήκη η θεσμική οργάνωση των ψυχαναλυτών; Υπάρχει κάποιος λόγος να διαφοροποιούνται οι θεσμοί της ψυχανάλυσης από τους άλλους θεσμούς; Υπάρχει κάποια ιδιαιτερότητα που χαρακτηρίζει τους θεσμούς της ψυχανάλυσης, και αν ναι, πρόκειται για ιδιαιτερότητα που η ψυχαναλυτική κοινότητα θα πρέπει να σέβεται και να συντηρεί ή τείνει να την

---

¹⁸ Εκ των υστέρων, Θεσμοί και πλαίσια I, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2002, σελ.95

καταργήσει;

Δε θα πρέπει να υπάρχει η παραμικρή παρανόηση ως προς το αναγκαίο των θεσμών στη μετάδοση της ψυχανάλυσης. Είναι απαραίτητοι για τη ζωή και τη συνέχισή της. Επιχειρούμε, καταρχήν, να ορίσουμε τη λέξη θεσμός. Λαμβάνοντας υπόψη μας την πολυσημία που χαρακτηρίζει τη συγκεκριμένη λέξη και αφήνοντας κατά μέρος-καθώς δεν αποτελούν σκοπό της παρούσας εργασίας- τους ποικίλους τρόπους με τους οποίους αυτή χρησιμοποιείται στις επιστημονικές προσεγγίσεις αλλά και τις απαραίτητες, για την καλύτερη προσέγγιση της έννοιας, κατηγοριοποιήσεις και τυποποιήσεις στις οποίες υπόκειται, παραπέμπουμε στο λεξικό της *Κοινής Νεοελληνικής Γλώσσας*. Σ' αυτό, ο θεσμός ορίζεται ως «*κάθε ομαδική ή ατομική ενέργεια ή κάθε σχέση ανάμεσα στα μέλη μιας κοινωνίας, που συνήθως ύστερα από μακροχρόνια και ομοιόμορφη επανάληψη παίρνει μια τυπική μορφή συνήθως νομική*». Συμπεριλαμβάνουμε, λοιπόν, στους θεσμούς που θεσπίζουν οι ψυχαναλυτές, τις ομάδες των ψυχαναλυτών που διέπονται από κανόνες, και τις νομικά ιδρυμένες εταιρείες, και γενικά οτιδήποτε προβλέπεται από το τοπικό αστικό δίκαιο. Αποφεύγουμε να αναφερθούμε σε *ψυχαναλυτικούς θεσμούς* καθώς θεωρούμε ότι οι κανόνες σύμφωνα με τους οποίους οι ψυχαναλυτές οργανώνονται σε ομάδες δεν αποτελούν ειδικούς κανόνες θέσπισης που ισχύουν για τις συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες, αλλά προκειται για τους ίδιους κανόνες που χρησιμοποιεί και

στους οποίους υπακούει κάθε οργανωμένη ομάδα που ζει σε μια συγκεκριμένη κοινωνία και εποχή. Οι ψυχαναλυτές είναι άνθρωποι που ζουν και σκέπτονται σε μια συγκεκριμένη κοινωνία, και ως εκ τούτου οι θεσμοί τους δε μπορεί παρά να υπακούουν, ολικά ή μερικά, στους θεσμούς της κοινωνίας αυτής. Η επιλογή της μορφής του εκάστοτε θεσμού εξαρτάται από μια ποικιλία παραμέτρων που έτσι κι αλλιώς είναι συγκυριακές, όπως για παράδειγμα το εάν ένας ψυχαναλυτικός θεσμός είναι επιστημονική μη κερδοσκοπική εταιρεία ή επαγγελματικός σύλλογος, εξαρτάται μόνο από τις συνθήκες μέσα από τις οποίες έχει γεννηθεί. Στην πρόσφατη δε ιστορία της ευρωπαϊκής ένωσης χάρη στα καταστατικά αυτών των εταιρειών ή συλλόγων και των δημοσιευμένων προγραμμάτων σπουδών έχουν δημιουργηθεί ευρωπαϊκές ομοσπονδίες οι οποίες έλκουν τη νομιμότητά τους όχι μόνο από το τοπικό δίκαιο αλλά και από το κοινοτικό. Αυτή η εξέλιξη τείνει να νομιμοποιήσει τους ποικίλους ψυχοθεραπευτικούς θεσμούς, των ψυχαναλυτικών συμπεριλαμβανομένων, αλλά κυρίως επιλύει την νομιμότητα της άδειας ασκήσεως επαγγέλματος. Μεταθέτει, επιπλέον, το ζήτημα το οποίο ήδη θίξαμε σχετικά με τα προσόντα που πρέπει να διαθέτουν οι μέλλοντες θεραπευτές. Στην ουσία δηλαδή η προϋπόθεση γιατρού-ψυχιάτρου ή άλλου επιστήμονα δεν ανήκει πια στο κράτος αλλά στα κριτήρια των επιμέρους θεραπευτικών θεσμών. Οι θεσμικές και νομικές αυτές διευθετήσεις, όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό

επίπεδο επιλύουν, τελικά, το παραπάνω ζήτημα; δηλαδή, το εάν και κατά πόσον υπάρχει ιδιοτυπία στην ψυχαναλυτική φύση των θεσμών της ψυχανάλυσης;

Υποστηρίζουμε ότι κάθε ψυχαναλυτική ομάδα, νεαρά ή παλιά, ολιγάριθμη ή πολυάριθμη θα στηρίζεται πάντοτε στο βασικό κανόνα μεταβίβασης - αντιμεταβίβασης που διέπει νεότερους και γεροντότερους μέσα στην ομάδα. Κατά συνέπεια κάθε μέλος της ομάδας στην οποιαδήποτε βαθμίδα και να βρίσκεται σύμφωνα με την αστική θέσπιση της ομάδας, δεν είναι ένα μονήρες υποκείμενο. Ο κεντρικός ρόλος της ατομικής ανάλυσης στην ψυχαναλυτική εκπαίδευση καθώς και οι εμπλοκές και μεταμορφώσεις της μεταβίβασης στα πλαίσια της θεσμικής λειτουργίας, θα πρέπει να τονιστούν στο σημείο αυτό. Δεν αναφερόμαστε τόσο στην ύπαρξη και αναγνώριση της μεταβίβασης, όσο στη «διαγενεαλογική» αλυσίδα την οποία δημιουργεί από αναλυτή σε αναλυόμενο - εκπαιδευόμενο - μέλλοντα ψυχαναλυτή και η οποία καταλήγει στον Φρόντ με έναν αρκετά παράδοξο τρόπο - λές και ο κάθε αναλυτής έχει αναλυθεί από τον ίδιο τον Φρόντ, τον άνθρωπο δηλαδή που αναλύθηκε μόνος του.¹⁹ Οι παραπάνω σχέσεις υιότητας διέπουν τη διάδοση της ψυχανάλυσης και τείνουν πολλές φορές να παρεμποδίσουν σοβαρά την εξέλιξη της ψυχαναλυτικής διαδικασίας. Η κοινή επιθυμία αναλυτή - αναλυόμενου να καταλήξει αυτή σ' ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα μπορεί να θέσει εμπόδια που μόνο

στο πλαίσιο μιας προσωπικής ανάλυσης είναι δυνατό να τύχουν επεξεργασίας, όπου θα φωτιστούν από τον αναλυτή τα μεταβιβαστικά – αντιμεταβιβαστικά φαινόμενα. Συνεπώς, στη διαδικασία διαμόρφωσης του ψυχαναλυτή ελλοχεύει πάντοτε ο κίνδυνος εξιδανίκευσης και ταύτισης με το πρόσωπο του αναλυτή, κάτι που παρεμποδίζει την ανάδυση της ασυνείδητης επιθυμίας και τελικά την έλευση του υποκειμένου στο κέντρο του λόγου που την διατυπώνει. Σε κάθε ανάλυση μπορεί να κάνει την εμφάνισή της η ταύτιση με τον αναλυτή, πρέπει όμως να αναγνωριστεί ως εμπόδιο στην εξέλιξή της και να αντιμετωπιστεί. Είναι απαραίτητη η ρευστοποίηση της μεταβίβασης – αντιμεταβίβασης για το πέρας κάθε ψυχαναλυτικής εργασίας και για την αυτονόμηση παντός εμπλεκόμενου στην ψυχανάλυση²⁰. Δεν μπορούμε να πούμε πως κάτι τέτοιο είναι εύκολο να υλοποιηθεί και εξαιτίας αυτού αντιλαμβανόμαστε τη δυσκολία των ψυχαναλυτών να λειτουργήσουν ως κοινωνικός θεσμός ή και σαν μια μεγάλη αγαπημένη οικογένεια. Τίθεται εδώ το σημαντικό θέμα του μη αναλύσιμου σε κάθε ψυχανάλυση και σε κάθε ψυχαναλυτικό θεσμό. Εφόσον παραδεχόμαστε ότι καμιά ψυχανάλυση δεν μπορεί να πάει ως το τέλος και να αναλυθούν τα πάντα, καθώς αν συνέβαινε κάτι τέτοιο θα ήταν ξεκάθαροι οι λόγοι για τους οποίους τελειώνει μια ανάλυση, θα πρέπει τότε να αναρωτηθούμε για το τί

---

¹⁹ Εκ των υστέρων, Θεσμοί και πλαίσια Ι, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2002, σελ.107

²⁰ Εκ των υστέρων, Θεσμοί και πλαίσια ΙΙΙ, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2002, σελ.102

απογίνεται αυτό που δεν αναλύεται, ιδίως εάν αυτό καλύπτεται πίσω από την πίστη ότι όλα έχουν αναλυθεί. Ακόμα περισσότερο όταν αυτό εντάσσεται στο θεσμό και εμφανίζεται με τη μορφή της μη ανάλυσης του θέματος της εξουσίας. Θα λέγαμε πως αποτελεί βασική συνθήκη ύπαρξης της ψυχανάλυσης το γεγονός ότι κάτι αναλύεται, αλλά ότι κάτι θα επιμένει συνεχώς να μην αναλύεται. Οφείλουμε να επισημαίνουμε αυτή τη διαπίστωση καθώς είναι η επισήμανση αυτή που επιτρέπει τη διατήρηση του μη αναλύσιμου στο πεδίο της ανάλυσης και της αυτοανάλυσης. Κι αυτό είναι σημαντικό γιατί ναι μεν από τη μια οι μεταβιβάσεις, όπως και οι ενορμήσεις και το ασυνείδητο, μπορεί να μην καταργούνται, ούτε να καταστέλλονται, μπορεί όμως να αποτραπούν οι αλλοτριωτικές τους εκβάσεις και να δημιουργηθούν συνθήκες που να επιτρέπουν τη διάνοιξη νέων ψυχικών δρόμων και την εμφάνιση άλλου τύπου ενορμητικών διαπλοκών.²¹

---

²¹Εκ των υστέρων, Θεσμοί και πλαίσια Ι, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2002, σελ.102.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή
2. Φρόντ: Τα πρώτα βήματα. Η γέννηση της ψυχανάλυσης
3. Η ψυχαναλυτική μέθοδος του Φρόντ
4. Οι μαθητές και συνεργάτες του Φρόντ: από τα χρόνια της απομόνωσης στη δημιουργία της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης
5. Ο Α Παγκόσμιος Πόλεμος και οι συνέπειές του επί του ψυχαναλυτικού κινήματος
6. Η Μεταπολεμική κατάσταση και η σύγχρονη δυναμική του παγκόσμιου ψυχαναλυτικού κινήματος
7. Σημερινή κατάσταση της θεσμικής υπόστασης των ψυχαναλυτικών -εκπαιδευτικών συστημάτων και πιθανού μέλλοντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Σίγκμουντ Φρόυντ, **Αυτοβιογραφία**, εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα, 1994.
2. Bourdin Dominic, **Η ψυχανάλυση από τον Φρόυντ ως τις μέρες μας**, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 2005.
3. Μαννονί Οκτάβ, **Φρόυντ**, εκδόσεις Εστία, Αθήνα, 1993.
4. Σίγκμουντ Φρόυντ, **Πρακτική Ψυχανάλυση**, εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα, 1975.
5. Gay Peter, **Freud: A life for our time**,
6. Εκ των υστέρων, **Θεσμοί και πλαίσια 1**, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 2002.
7. Εκ των υστέρων, **Θεσμοί και πλαίσια 2**, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 2002.
8. Εκ των υστέρων, **Όρια 2**, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 2001.
9. Ψυχανάλυση και Ελλάδα, Αθήνα, 1984
10. Τζαβάρας Θανάσης, **Ψυχανάλεκτα**, εκδόσεις Νήσος, Αθήνα, 2005.
11. Τζαβάρα Ελένη-Τζαβάρας Θανάσης, **Μαθήματα της ιατρικής/Παθήματα της ψυχής**, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 2004.
12. Laplanche J.-Pontalis B., **Λεξιλόγιο της Ψυχανάλυσης**, εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1986.
13. Evans Dylan, **Εισαγωγικό Λεξικό της Λακανικής Ψυχανάλυσης**, εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2005.

14. Τρίαψις Λόγος, **Η ενεργός απουσία του Sigmund Freud**, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, 1994.
15. Sigmund Freud, **Εισαγωγή στην Ψυχανάλυση**,
16. Π. Μορέλ, Ζ.Π. Μπουρζερόν, Ε. Ρουντινεσκό, **Πέρα από το ασυνείδητο**, εκδόσεις Εξάντας Αθήνα, 2004.